

ΣΥΜΒΟΛΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑΝ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ
ΤΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΟΥ*

Α'

ΔΙΑΦΟΡΩΠΟΙΗΣΙΣ, ΕΚΚΟΣΜΙΚΕΥΣΙΣ ΚΑΙ ΝΕΩΤΕΡΑΙ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ
ΕΝ ΤΩ ΔΙΚΑΙΩ ΤΗΣ ΡΩΜΑΙΟΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΥΠΟ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Δ. ΜΟΥΡΑΤΙΔΟΥ Δ. Θ., Π. Ν.
ΥΦΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΚΑΝΟΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΕΝ ΤΩ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩ ΑΘΗΝΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΝΕΩΤΕΡΑΙ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΕΝ ΤΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΤΗΣ Ρ.Ε.

Ἡ Σύνοδος τοῦ Βατικανοῦ (1869/70) καὶ ἡ ἔκδοσις τοῦ Codicis Iuris Canonici (1917/18) συνιστοῦν οὐ μόνον τὴν ἐπίσπεψιν καὶ τὸν θρίαμβον τοῦ παπικοῦ θεσμοῦ εἰς τὴν ἐπὶ δύο περίπου χιλιετηρίδας προσπάθειάν του πρὸς ἐκπόρθησιν καὶ κατάκτησιν τῆς plenitudinis potestatis τῆς Ρ.Ε., ἀλλὰ καὶ τὴν ἀφετηρίαν νέων καὶ σημαντικωτάτων ἐξελίξεων προσδιοριζομένων κυρίως ἐκ τῆς στροφῆς σημαντικῆς μερίδος τῶν θεολόγων τῆς Ρ.Ε. πρὸς τὰς πηγὰς καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἀρχαίας καὶ ἀδιαίρετου Ἐκκλησίας. Ἀκριβῶς δηλαδὴ κατὰ τὴν περίοδον, καθ' ἣν ὁ ἐπίσκοπος Ρώμης κατέκτα τὴν πληρότητα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐξουσίας καὶ ἀνεκηρύσσετο εἰς δόγμα τὸ ἀλάθητον τοῦ ex cathedra ἀποφαινομένου Πάπα, ἤρχετο ἀντίστροφος πορεία χαρακτηριζομένη ἐκ τῆς τάσεως πρὸς ὑπερνίκησιν τῆς νομικοποιήσεως τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ὄργανισμοῦ καὶ τῆς ἀναζητήσεως τῆς ἀληθοῦς οὐσίας τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ μέθοδος τῆς διαίρεσεως τοῦ ἔξωθεν ἀπὸ τοῦ ἔσωθεν καὶ τῆς οὐσίας ἀπὸ τῆς μορφῆς καὶ τοῦ ὄρατου ἀπὸ τοῦ ἀοράτου, ὡς καὶ ἡ ἐξειδικεύσις καὶ ἡ ἀπομόνωσις τῆς ἐρεῦνης τῶν ἐπὶ μέρος προβλημάτων, παραχωρεῖ τὴν θέσιν τῆς εἰς τὴν σύνθεσιν καὶ τὴν καθολικὴν θεώρησιν⁴¹⁶. Ἡ ἀνθσις τῆς Θεολογίας τῆς Ρ.Ε. καὶ μάλιστα τῆς ἐπιστήμης τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου^{416α} συνιστοῦν τὴν σπουδαιότεραν ἐκδήλωσιν τοῦ συγχρόνου ρωμαιοκαθολικισμοῦ. Πλεῖστοι παράγοντες συνετέλεσαν εἰς τοῦτο, ἰδιαιτάτα δὲ ἡ διὰ τῆς καταργήσεως τοῦ Παπικοῦ κράτους στέρησις τοῦ Παπισμοῦ τῆς ἀσκήσεως πάσης ἀμέσου ἐγκοσμίου ἐξουσίας καὶ ἡ διὰ τῆς Saecularisation ἀπελευθέρωσις αὐτοῦ ἀπὸ τῆς κοσμικῆς δυνάμεως, ὡς καὶ αἱ γενικώτεραι πνευματικαὶ ἐξελίξεις, αἵτινες ἐπηκολούθησαν εἰς τὸ τέλος τοῦ Α' Παγκοσμίου πολέμου καὶ ἔθετον οὐ μόνον τὴν Ρ.Ε. ἀλλὰ καὶ σύμπασαν τὴν ἀνθρωπότητα ἐνώπιον πολυπλόκων προβλημάτων, τὰ ὅποια ἀπῆλθον ἐπιτακτικῶς τὴν οὐσιαστικὴν καὶ πλήρη ἐπίλυσίν των. Ἡ ἐποχὴ τῆς ἐπιφανειακῆς καὶ δι' ὑποκαταστάτων ἀντιμετωπίσεως τῶν ζωτικῶν τῆς ἀνθρωπότητος προβλημάτων εἶχε παρέλθει

* Συνέχεια ἀπὸ σελ. 42 τοῦ προηγουμένου τεύχους.

⁴¹⁶ Πρβλ. W v I. a. o. w. e. n. i. c. h., ἐθ' ἀν. σελ. 414 ἔξ.

^{416α}. Πρβλ. Κ. ω. ν. Μουρατίδου, Σύγχρονοι κατευθύνσεις ἐν τῇ ἐπιστήμῃ τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου Ἀθήναι 1960 σελ. 5-23.

άνεπιστρεπτεί. Τά έξωτερικά και έν πολλοίς ψευδή στηρίγματα τών άνθρω-
 πίνων κοινωνιών άπεδείχθησαν άνίκανα πρὸς συγκράτησιν τῆς άρμονίας έν
 αύταίς. Η ύπερνίκησις τών έξωτερικών διαφορών και ἡ άξιοποίησις τών ού-
 σιαστικῶν δυνάμεων ένότητος προέβαλλεν ὡς έπιτακτικόν καθῆκον οὐ μόνον
 ένώπιον τών ύπευθύνων πολιτικῶν ἡγετῶν, άλλά ιδίως και κατ' έξοχήν τών
 έκκλησιαστικῶν λειτουργῶν. Καί έν μὲν τῇ πολιτικῇ και τῷ διεθνεῖ βίῳ έδη-
 μιουργήθη ἡ περι τήν Κοινωνίαν τών Έθνῶν (ΚΤΕ) και έν συνεχείᾳ ἡ περι
 τόν Όργανισμόν Ηνωμένων Έθνῶν (ΟΗΕ) προσπάθεια, έν δὲ τῷ έκκλη-
 σιαστικῷ βίῳ ἡ κίνησις πρὸς πραγματοποίησιν τῆς «Unae Sanctae», ἡ έπι-
 τευξις τῆς ὁποίας συνιστᾶ κατ' οὐσίαν τήν προϋπόθεσιν δια τήν θεμελίωσιν
 τῆς παγκοσμίου ειρήνης και ένότητος. Καί εἶναι μὲν άληθές, ὅτι εις τήν συγ-
 κροτηθεῖσαν ὀργάνωσιν τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τών Έκκλησιῶν δὲν
 συμμετέσχεν έπισήμως ἡ Ρ.Ε. Οὐδὲλως ὅμως έμεινεν άνεπηρέαστος άπὸ τήν
 συντελουμένην κοσμογονίαν. Άπερίσπαστος ὁ παπισμός κατόπιν τῆς Συνόδου
 τοῦ Βατικανοῦ έξ έπικινδύνων έσωτερικῶν άντιδράσεων και άπηλλαγμένος
 έν πολλοίς τών εκ κακῶς έννοουμένης σκοπιμότητος λόγω τῆς άντιροητικῆς
 ἡ πολεμικῆς κατὰ τοῦ προτεσταντισμοῦ άκροτήτων, ἡδύνατο νά άντιμετωπίση
 άπὸ θέσεως ισχύος τὰς πνευματικάς έξελίξεις χωρὶς νά φοβῆται άμεσον κίν-
 δυνον έξ ένδεχομένων πορισμάτων τῆς θεολογικῆς έρεύνης, ἅτινα δὲν θά έν-
 ηρμονίζοντο πλήρως πρὸς τήν κατὰ τήν μακραίωνα ιστορικὴν έξέλιξιν δια-
 μόρφωσιν τών θεσμῶν τῆς. Έξ οὗ και ἡ έλαστικότης έναντι τών συγχρο-
 σμένων ρωμαιοκαθολικῶν έρευνητῶν και ἡ παραχώρησις έλευθερίας τινὸς
 εις τὰς άναγεννητικάς κινήσεις, αἵτινες άνεφάνησαν εις τοὺς κόλπους τῆς Ρ.Ε.
 Εἶναι δὲ έξόχως χαρακτηριστικόν, ὅτι οἱ κυριώτεροι εκπρόσωποι τών κινή-
 σεων τούτων θεωροῦν έν πολλοίς έν τῷ πνεύματι τῆς αρχαίας Έκκλησίας τὰ
 θεμελιώδη προβλήματα τῆς έν Χριστῷ άποκαλύψεως και άναζητοῦν εὐσυνει-
 δήτως τήν άλήθειαν κατὰ τήν ιστορικὴν αύτῆς έξέλιξιν, ἔστι δ' ὅτε και θαρ-
 ραλέως άναγνωρίζουν και ὁμολογοῦν τὰς εκ τῆς έν Χριστῷ άποκαλύψεως τυχόν
 διαπιστουμένας παρεκκλίσεις τῆς Ρ.Ε. κατὰ τήν διά μέσου τών αἰώνων πο-
 ρείαν αύτῆς. Πράγματι δὲ διαπρεπεῖς εκπρόσωποι τῆς συγχρόνου θεολογικῆς
 σκέψεως τῆς Ρ.Ε. δὲν διστάζουν νά θέσουν τὸν δάκτυλόν των ἐπὶ τὸν τύπον
 τών ἡλων και νά προβοῦν εις τήν διάγνωσιν και διαπίστωσιν τών τυχόν νο-
 σηρῶν εκδηλώσεων, νά άναζητήσουν τὰ αίτια τῆς νόσου και τέλος νά ὑποδεί-
 ξουν τὰ μέσα τῆς θεραπείας. Αἱ σύγχρονοι αὐται άνανεωτικάί τῆς Ρ.Ε. κινήσεις
 διαφέρουν εκείνων τῆς έποχῆς τῆς εκκοσμικεύσεως κατὰ τοῦτο, ὅτι εκείναι
 μὲν άπετέλουν έν πολλοίς άντίθεσιν πρὸς τὸ κρατοῦν τότε έν τῇ Ρ.Ε. καθεστῶς
 και συνεπῶς εἶχον τὸν χαρακτήρα τῆς άντιδράσεως κατὰ τῆς τότε τάσεως τῆς
 Ρ.Ε. πρὸς τήν εκκοσμικεύσιν, ένῶ αἱ σύγχρονοι άναγεννητικάί κινήσεις άπο-
 τελοῦν τήν δημιουργικὴν εκφρασιν τών γενικῶς επικρατουσῶν τάσεων οὐ
 μόνον έν τῷ πληρώματι τῆς Ρ.Ε., άλλά και έν πολλοίς έν αὐτῇ ταύτῃ τῇ ιε-
 ραρχίᾳ.

Αἱ ἐπιπτώσεις τῶν πνευματικῶν τούτων ἐξελιξέων ἀπεδείχθησαν ἰδιαιτέρως σημαντικαὶ ἐν τῷ πεδίῳ τῆς ἐπιστήμης τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου, ἔνθα προσλαμβάνουν συγκεκριμένην μορφήν οἱ περίπλοκοι συλλογισμοὶ τῆς συστηματικῆς Θεολογίας⁴¹⁷. Οὕτω σπουδαιότατα πνευματικὰ ρεύματα, ὡς ἡ Λειτουργικὴ Κίνησις καὶ ἡ περὶ τοῦ μυστικοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ Θεολογία, ἀπετέλεσαν καὶ ἀποτελοῦν τὸ πνευματικὸν ὑπόβαθρον, ἐφ' οὗ τείνει νὰ ὑψωθῇ ἡ ἀναγεννηθεῖσα ἐπιστήμη τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου. Αἱ προϋποθέσεις τῆς ἀναγεννήσεως ταύτης εἶχον ἤδη τεθῆ κατὰ τὴν παρελθούσαν ἑκατονταετηρίδα. Κατ' αὐτὴν ἤρξατο, ὡς εἶδομεν, ὑπὸ τὴν πίεσιν τοῦ ἱστορικῶν γεγονότων, τοῦτο μὲν ἡ ὑπερνήκησις τῆς ἐκκοσμικεύσεως τοῦ ὀργανισμοῦ τῆς Ρ.Ε., τοῦτο δὲ ἡ στροφή πρὸς τὰς πνευματικὰς ἀξίας, αἵτινες καὶ συνιστοῦν τὸν ρυθμιστικὸν παράγοντα τῶν περαιτέρω κατευθύνσεων τοῦ Δικαίου τῆς. Ἐκ τούτου καὶ ἡ ἀμέσως πρὸ τῆς Συνόδου τοῦ Βατικανοῦ καὶ ἡ μετὰ ταῦτα μέχρι καὶ τῆς σήμερον, περίοδος ἐξακροτηρίσθη διὰ τῶ ἔρου «ἀποπνευματοποίησης» (Spiritualisierung)⁴¹⁸. Τὰ τιθέμενα πλέον προβλήματα ἐνώπιον τῶν ἐρευνητῶν τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου, ἴδια μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ R. Sohm διατύπωσιν τῆς πολυκρότου θεωρίας του, δὲν εἶναι δευτερευούσης σημασίας καὶ σπουδαιότητος, ἀλλ' ἀφοροῦν εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν οὐσίαν τοῦ Δικαίου τῆς Ἐκκλησίας, τὴν φύσιν καὶ τὰς θεμελιώδεις ἀρχὰς τοῦ πολιτεύματός τῆς.

1. Σχέσεις Ἐκκλησίας καὶ Δικαίου.

Τὸ θεμελιώδες σπουδαιότητος πρόβλημα τῶν σχέσεων Ἐκκλησίας καὶ Δικαίου τίθεται ἐκ νέου ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἀρχῶν τῆς Spiritualisierung ἐπὶ τῆς ὀρθῆς βάσεως. Οὕτω πρωταρχικὴ ἐπίδιωξις τῶν ἀπασχολουμένων περὶ τὸ πρόβλημα τῶν σχέσεων Ἐκκλησίας καὶ Δικαίου εἶναι ἡ συσχέτισις τῆς ἐννοίας τοῦ δικαίου πρὸς τὴν ἀληθῆ οὐσίαν τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ἀνεύρεσις καὶ ὁ προσδιορισμὸς τῆς ὁποίας συνιστοῦν τὴν ἀπαραίτητον προϋπόθεσιν διὰ τὴν ἐπίλυσιν τοῦ προβλήματος τούτου. Διότι τῷ ὄντι ἐπ' αὐτοῦ οἰκοδομεῖται πᾶν σύστημα Κανονικοῦ Δικαίου, δεδομένου μάλιστα, ὅτι τὸ Δίκαιον τῆς Ἐκκλησίας δὲν εἶναι δυνατόν, εἰ μὴ νὰ εἶναι ἀνόλογον πρὸς τὴν φύσιν καὶ τὸ χαρακτῆρα αὐτῆς⁴¹⁹. Συνεπῶς οὐ μόνον διὰ τὸν Δογματικόν, ἀλλὰ κυρίως καὶ κατ' ἐξοχὴν διὰ τὸν Κανονολόγον προϋποτίθεται ὁ προσδιορισμὸς τῆς ἀληθοῦς οὐσίας τῆς Ἐκκλησίας διὰ τὴν κατανόησιν καὶ ὀρθὴν ἐρμηνείαν τοῦ πολιτεύματος καὶ τῶν θεσμῶν τῆς Ἐκκλησίας. Ὡς χαρακτηριστικῶς παρατηρεῖ ὁ καθηγητῆς τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου W. P l ö c h l, ἐκ τῆς μελέτης τοῦ βιβλίου τοῦ A. M i t t e r e r περὶ τῆς Ἐκκλησίας ὡς τοῦ πλήρους μυστηρίου Σώ-

417. Πρὸβλ. H. D o m b o i s, Der Kampf um das Kirchenrecht... ἐνθ' ἄν. σελ. 285.

418. Πρὸβλ. H. F e i n e, ἐνθ' ἄν. σελ. 587 ἐξ.

419. Ἀνωτέρω σελ. 4.

ματος τοῦ Χριστοῦ, ἐδιδάχθη πολὺ περισσότερα, ἢ ὅσα ἀπὸ ὀλόκληρον σειρὰν κανονικῆς βιβλιογραφίας, ἐν ἧ συνεχῶς ὑπογραμμίζεται τὸ πρόβλημα τῆς Ἐκκλησίας χωρὶς ὁμως καὶ νὰ κατανοῆται⁴²⁰. Ἡ ἀναγκαιότης γνώσεως τῆς πηγῆς τοῦ Κανονικοῦ δικαίου, δηλονότι αὐτῆς τῆς οὐσίας τῆς Ἐκκλησίας, εἶναι αὐτονόητος διὰ τὸν Κανονολόγον, ἄνευ δὲ ταύτης παραμένουν ἀσαφῆ τὰ ἐπὶ μέρους προβλήματα τῆς ἐπιστήμης τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου. "Ὅθεν δικαίως ἢ ὑπὸ τῆς ρωμαιοκαθολικῆς δογματικῆς κατὰ τὸ παρελθὸν παραμέλησις τοῦ σπουδαιοτάτου περὶ τῆς Ἐκκλησίας θέματος χαρακτηρίζεται ὑπὸ τοῦ συγχρόνου διαπρεποῦς ρωμαιοκαθολικοῦ Κανονολόγου K. M ö r s d o r f ὡς ἐκπληκτικὴ⁴²¹. Ὑπὸ τῶν ὁπαδῶν τῆς Spiritualisierung ἀναγνωρίζεται γενικῶς ἢ ὑπὸ τῆς ρωμαιοκαθολικῆς θεολογίας διαίρεσις μεταξὺ ὁρατῆς καὶ ἀοράτου Ἐκκλησίας καὶ ἡ συνέπεια ταύτης μετάθεσις τοῦ κέντρου τῆς βαρύτητος ἐκ τοῦ θείου καὶ ὑπερκοσμίου παράγοντος εἰς τὸν ὁρατὸν καὶ ἀνθρώπινον, καὶ δὴ καὶ ἐκ τοῦ θείου δικαίου εἰς τὸ ἀνθρώπινον, καὶ ἐπιζητεῖται ἡ ἐκ νέου προβολὴ τῆς Ἐκκλησίας ὡς τοῦ ἐνιαίου καὶ ἀδιαιρέτου θείου καὶ ἀνθρωπίνου ὄργανισμοῦ, τοῦ ὁποίου κέντρον καὶ Κεφαλὴ εἶναι αὐτὸς οὗτος ὁ θεὸς τῆς Ἐκκλησίας Ἰδρυτῆς⁴²². Σπουδαία εἶναι ἐν προκειμένῳ ἡ συμβολὴ τῆς γαλλικῆς θεολογικῆς σκέψεως καὶ δὴ καὶ τῶν ἐκπροσώπων τῆς οὕτω καλουμένης Νέας θεολογίας (Théologie nouvelle) Ἰησοῦτῶν H e n r i d e L u b a c καὶ J e a n D a n i e l o u καθηγητῶν εἰς τὴν Θεολογικὴν Σχολὴν τῆς Lyon-Fourvière. Ἀμφότεροι ὑποστηρίζουν, ὅτι ὁ ὀρθολογισμὸς καὶ ἡ σχολαστικὴ Θεολογία συνετέλεσαν εἰς τὴν ἀποξένωσιν τῆς P.E. ἀπὸ τοῦ μυστηριακοῦ αὐτῆς χαρακτῆρος καὶ εἰς τὴν προβολὴν εἰς αὐτὴν τοῦ νομικοῦ καὶ ἀνθρωπίνου παράγοντος. Οὕτω ὁ H e n r i d e L u b a c⁴²³ τονίζει, ὅτι διὰ τῆς διαλεκτικῆς μεθόδου τοῦ 11ου αἰῶνος ἡ ἀρχικὴ σύνδεσις καὶ συνάφεια μεταξὺ Θείας Εὐχαριστίας καὶ Ἐκκλησίας ἀπωλέσθη, ἀποξενωθείσης οὕτω τῆς Ἐκ-

420. A. M i t t e r e r, Geheimnisvoller Leib Christi, Wien 1950 σελ. xxi+407 Κριτικὴ ὑπὸ W. P l ö c h l ἐν O e s t e r. A. für Kirchenrecht 5 (1954) σελ. 152.

421. E i c h m a n n — M ö r s d o r f, ἐνθ' ἄν. σελ. 22

422. Αὐτόθι σελ. 22 «D ie neuere Kanonistik hat unter Betonung des Stiftungsmomentes, der von Gott her gegebenen Verfassung und der göttlichen Heilseinrichtungen, die Kirche als A n s t a l t angesprochen; dabei wird übersehen, dass die Kirche nicht nur für die Menschen gestiftet, sondern wesentlich eine Gemeinschaft v o n Menschen mit dem Herrn als Haupt ist, auf die allerdings wegen ihres stiftungsmässigen Charakters der juristische Begriff der Körperschaft keine volle Anwendung finden kann. In der Dogmatik, die lange Zeit die Lehre von der Kirche arg vernachlässigt hat, in der sich heute aber eine Neubesinnung anbahnt, überwiegt die innere Wesenschau des Geheimnisvollen... Dabei spielt der Paulinische Begriff des Corpus Christi mysticum, den einige als die Definition der Kirche ausgeben (Franzelin, Dieckmann, Kösters), eine bedeutsame Rolle».

423. H e n r i d e L u b a c, Corpus mysticum. L' Eucharistie et l' Église au moyen-âge, Paris 1949.

κλησίας ἐκ τοῦ μυστηριακοῦ αὐτῆς χαρακτῆρος. Ἡ αὐγουστίνειος σύνδεσις Λόγου (Vernunft) καὶ μυστικισμοῦ κατεστράφη διὰ τῆς τάσεως τοῦ σχολαστικισμοῦ πρὸς ἀπόδειξιν πασῶν τῶν θεμελιωδῶν προτάσεων τῆς ἐν Χριστῷ ἀποκαλύψεως καὶ ὑπόταξιν αὐτῶν εἰς τὸν Ὁρθὸν Λόγον. Ὁ δὲ Danielou εἰς ἄρθρον του εἰς τὸ περιοδικὸν «Études» τοῦ Ἀπριλίου τοῦ 1946 ὑπὸ τὸν τίτλον «Αἱ σύγχρονοι κατευθύνσεις τῆς θρησκευτικῆς σκέψεως» ὑπογραμμίζει τὴν ἐπιτακτικὴν ἀνάγκην, ὅπως ἡ θεολογικὴ ἐπιστῆμη ἀντιμετωπίσῃ διὰ συγχρονισμένων μεθόδων τὰ ἀπασχολοῦντα τὴν σύγχρονον ἀνθρωπότητα προβλήματα, τονίζει δέ, ὅτι εἶναι πλέον καιρὸς νὰ τεθῆ τέρμα εἰς τὸν ἐκλογικευσιν τοῦ χριστιανικοῦ μυστηρίου. Ἐναντι τῆς Θεολογίας ἐκείνης, ἣτις χρησιμοποιοεῖ τὸν Θεὸν ὡς ἀντικείμενον ἐρεύνης, ἐξαιρέται ἡ ἀναγκαιότης τῆς ἐν ἀγάπῃ βιώσεως τοῦ Θεοῦ, προβαλλομένης τῆς Θείας Λατρείας—Λειτουργίας ὡς τοῦ τόπου συναντήσεως καὶ ἐνώσεως τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τοῦ μυστηρίου τοῦ Θεοῦ. Κατὰ τὴν Νέαν Θεολογίαν εἰς τοὺς Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας εὐρίσκωμεν τὰς Κατηγορίας ἐκείνας, αἵτινες εἶναι ἴδιαι εἰς τὸν σύγχρονον ἄνθρωπον καὶ τὰς ὁποίας ἀπώλεσεν ἡ σχολαστικὴ θεολογία, ἐξ οὗ καὶ ὑποστηρίζεται, ὅτι ἡ Πατερικὴ Θεολογία ἀποτελεῖ τὴν πλέον ἐπίκαιρον πνευματικὴν τροφὴν διὰ τὸν σύγχρονον ἄνθρωπον. Ἀξιοσημείωτος εἶναι ἐν προκειμένῳ ἡ συμβολὴ τῶν Lubac καὶ Danielou διὰ τῆς ἐκδόσεως σειρᾶς ἔργων ὑπὸ τὸν τίτλον «Sources chrétiennes» (Χριστιανικαὶ πηγαι). Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καθίσταται πασιφανὴς ἡ ἐγκατάλειψις ὑπὸ τῆς Νέας Θεολογίας τῆς ἐπισήμου γραμμῆς τῆς σχολαστικῆς Θεολογίας⁴²⁴. Εἶναι δὲ χαρακτηριστικόν, ὅτι καθίσταται εἰς ὄλον ἐν καὶ εὐρυτέρους κύκλους οὐ μόνον προτεσταντῶν, ἀλλὰ καὶ ρωμαιοκαθολικῶν, πεποιθήσις, ὅτι ἡ ἐκ τῆς μεταρρυθμίσεως θρησκευτικῆς διάσπασις τῆς Δύσεως ἔχει τὰς ρίζας τῆς εἰς τὴν κατὰ τὸν 12ον αἰῶνα εἰσοδον εἰς τὴν θεολογικὴν σκέψιν τῆς ἀριστοτελείου φιλοσοφίας καὶ ὅτι πρωτοουργοὶ τῆς διασπάσεως ταύτης δέον νὰ θεωρῶνται ἐξ Ἰσοῦ ὁ Λούθηρος μετὰ τοῦ Θωμᾶ τοῦ Ἀκινάτου⁴²⁵. Ἄλλ' ἡ προσπάθεια τῆς Νέας Θεολογίας εἶναι ἀπλῶς μέρος ἐνός γενικωτέρου φαινομένου. Διότι σήμερον ἡ Ἐκκλησιολογία συνιστᾷ, εἶναι δυνατὸν νὰ εἴπη τις, τὸ κέντρον τῆς συγχρόνου Θεολογίας καθόλου^{425 α}. Σπουδαιότατα πνευματικὰ ρεύματα συντελοῦνται οὐ μόνον ἐν τοῖς κόλποις τῆς Ρ.Ε., ἀλλὰ καὶ γενικώτερον. Ἡ οὐσία τῆς καθόλου προσπαθείας συνίσταται εἰς τὴν ὑπερνίκησιν τῆς ἐκκοσμικεύσεως καὶ τῆς μονοπλεύρου προβολῆς τῆς ὁρατῆς Ἐκκλησίας διὰ τῆς παρακάμψεως τῆς σχολαστικῆς Θεολογίας καὶ τῆς ἀριστοτελείου φιλοσοφίας, αἵτινες συνέβαλλον, ὡς ἐλέχθη, εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς Ἐκκλησίας εἰς ἓνα αὐστηρῶς νομικὸν ὄργανισμόν,

424. Πρβλ. W. v. Loewenich, ἐνθ' ἄν. σελ. 292.

425. Πρβλ. H. Dombois, ἐνθ' ἄν. σελ. 300.

425α. Πρβλ. E. Mersch, Le Corps mystique du Christ, centre de la theologie comme science, ἐν Nouvelle Revue Théologie, Tournai—Lowen—Paris 1934

ἔτι δὲ γενικώτερον τοῦ ἔνδοξοσμικισμοῦ ἢ ὀρθολογισμοῦ, καὶ ἡ ἐπάνοδος εἰς τὰς ἀρχὰς καὶ τὰ μέσα τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, μάλιστα δὲ εἰς τὴν Ἁγίαν Γραφήν καὶ τὴν διδασκαλίαν τῶν Πατέρων καὶ τὸν μυστικισμόν. Ἡ διαίρεσις τῆς Ἐκκλησίας εἰς ὄρατὴν καὶ ἀόρατον τείνει νὰ μεταβληθῇ διὰ τῶν ἐρευνῶν τῶν ὁπαδῶν τῆς Λειτουργικῆς κινήσεως καὶ τῆς περὶ τοῦ μυστικοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ Θεολογίας εἰς σύνθεσιν καὶ ἑναρμόνισιν τοῦ ὄρατοῦ μετὰ τοῦ ἀόρατου διὰ τῆς ὀρθῆς ἀξιολογήσεως τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ παραγόντων. Χωρὶς νὰ ἀρνοῦνται αἱ πνευματικαὶ αὐταὶ κινήσεις τὴν σημασίαν τοῦ κατὰ Ματθαῖον χωρίου (18,16), ἐνθα ὁ Κύριος ὁμιλεῖ περὶ τῆς πέτρας, ὑφ' ἣν κατὰ τοὺς ρωμαιοκαθολικοὺς ὑπονοεῖται ὁ Πέτρος, ἐφ' οὗ ἠκοδομήθη κατ' αὐτοῦς ἡ Ἐκκλησία, ἐξαίρουν παραλλήλως τὴν σπουδαιότητα τῆς παραβολῆς τῆς ἀμπέλου καὶ τοῦ κλήματος. Οὕτω καθίσταται δυνατὴ ἡ προσέγγισις τῆς Κανονικῆς Ἱεραρχίας πρὸς τὴν ἀληθῆ οὐσίαν τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ δὲ ἐσώτερον καὶ οὐσιώδες, τὸ ὁποῖον παραμένει εἰς τὴν αἰωνιότητα εἶναι ἡ πλήρης μυστηρίου ἑνωσις τῆς Ἐκκλησίας μετὰ τοῦ Χριστοῦ ὡς κεφαλῆς αὐτῆς, ἡ ἀθάνατος μετ' αὐτοῦ συζυγία, τὴ μυστήριον τῆς ἀγάπης μεταξὺ αὐτῆς καὶ τοῦ Ἁγαπημένου⁴²⁶. Διὰ τῆς διδασκαλίας ταύτης κυριαρχεῖ ἐκ νέου τὸ μυστικιστικὸν στοιχεῖον, τὸ ὁποῖον εἰσδύει εἰς τὴν οὐσίαν τῆς Ἐκκλησίας καὶ οὕτως προβάλλεται ἐκ νέου ἡ Ἐκκλησία κατὰ τὴν ἀληθῆ αὐτῆς φύσιν καὶ ἡ Ἐκκλησιολογία ἐπανευρίσκει τὸ πνεῦμα τῆς εὐγενεστάτης περιόδου τῆς Θεολογίας, τῆς περιόδου ἐκείνης τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας. Μεγάλαι μορφαὶ τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος ὡς ὁ John Adams Möhler, ὁ Scheeben, ὁ Pilgram, αἵτινες ἀπετέλεσαν τοὺς προδρόμους τῶν κινήσεων τούτων καὶ εἶχον περιπέσει εἰς λήθην, καταλαμβάνουν καὶ πάλιν ἐξέχουσιν θέσιν ἐν τῇ Θεολογίᾳ τῆς P.E., τὰ δὲ ἔργα των ἐπανεκδίδονται εἰς ἐκδόσεις λαμπράς. Ἡ ἐπίδρασις των ἐπὶ ἡγετικὰς μορφὰς τῆς συγχρόνου Θεολογίας ὡς ὁ Romano Guardini καὶ Neundorfer ὑπῆρξε μεγάλη⁴²⁷. Δεδομένης δὲ τῆς μεγίστης σπουδαιότητος, ἣν ἐνέχει ἡ Ἐκκλησιολογία δικαίως ἐξ ἐπιφύσεως θεολογικῆς ἐπιστήμης ἔχαρακτριόστη ὁ 20 αἰὼν ὡς ὁ «αἰὼν τῆς Ἐκκλησίας»⁴²⁸. Εἰδικώτερον αἱ ἐπιδράσεις τῶν νέων τούτων κατευθύνσεων ἐπὶ τὴν Ἐπιστήμην τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου ὑπῆρξαν, ὡς ἦτο ἄλλωστε φυσικόν, ἐξόχως ἐνδιαφέρουσαι. Ἐὰν ἡ διαίρεσις τοῦ ἐνιαίου καὶ ἀδιαιρέτου τῆς Ἐκκλησίας ὀργανισμοῦ συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐκκοσμίκευσιν τῆς P.E. καὶ εἰς τὴν νομικοποίησιν τῆς ὄρατῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ Δύσει, ἡ ὑπὸ τὸ φῶς τῆς

426. Πρβλ. O. Mauer, ἐν Theologie der Zeit, I Reihe, Folge 2/3 Wien 1936 σελ. 164.

427. C. Feckes, Aus dem Ringen um das Kirchenbild, ἐν Theologie der Zeit, ἐνθ' ἄν. σελ. 154.

428. Πρβλ. Henri de Lubac, Betrachtung über die Kirche, Graz 1954 σελ. 17.

συνθέσεως τοῦ ὄρατοῦ μετὰ τοῦ ἀοράτου καὶ τοῦ θείου μετὰ τοῦ ἀνθρωπίνου ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ παράγοντος θεώρησης τῶν θεμελιωδῶν τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου προβλημάτων ἦτο φυσικὸν νὰ ὀδηγήσῃ εἰς τὴν «ἀποπνευματοποίησην» (Spiritualisierung) αὐτοῦ. Οὕτω διαπρεπέστατοι ἐκπρόσωποι τῆς ρωμαιοκαθολικῆς θεολογίας ὁμολογοῦν, ὅτι ἡ αὐτοτελής καὶ ἀνεξαρτήτως τῆς οὐσίας τῆς Ἐκκλησίας διοργάνωσις αὐτῆς ὠδήγησεν εἰς τὴν ταύτισιν τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὸν Πάπαν οὕτως, ὥστε ἡ Ἐκκλησιολογία νὰ ταυτίζεται μετὰ τῆς ἱεραρχολογίας⁴²⁹. Ἡ ἐκ μέρους τῶν ρωμαιοκαθολικῶν ἀντίδρασις κατὰ τῶν προτεσταντικῶν ἐπιθέσεων κατὰ τοῦ πολιτεύματος τῆς Ρ.Ε. συνετέλεσεν, ὡς παρατηρεῖ ὁ καθηγητῆς F. Arnold, εἰς τὸ νὰ καταστῇ κέντρον τῆς Ἐκκλησίας οὐχὶ τὸ μυστήριον, ἀλλὰ ἡ ἐξουσία⁴³⁰. Οὐ μόνον δὲ τοῦτο, ἀλλὰ ἔχομεν πλείστας περιπτώσεις ρωμαιοκαθολικῶν, οἱ ὅποιοι πᾶσαν ἔξαρσιν τοῦ μυστηριακοῦ χαρακτῆρος τῆς Ἐκκλησίας ἐθεώρουν ὡς μὴ καθολικὴν διδασκαλίαν, ὡς τοῦτ' αὐτὸ ἀφρῶσιν⁴³¹. Δὲν εἶναι κατόπιν τούτων παράδοξον τὸ γεγονός, ὅτι ἐν τῇ Ρ.Ε. ἡ κληρικοκρατία κατέστη τόσον ἀπόλυτος, ὥστε, ὡς ἐπιγραμματικῶς παρατηρεῖ καὶ αὐτὸς ὁ διαπρεπῆς ρωμαιοκαθολικὸς Yves Congar, οἱ ἀπολογηταὶ τοῦ ρωμαιοκαθολικισμοῦ ἐξ ἀντιδράσεως πρὸς τὴν προτεσταντικὴν κοινότητα, τὴν συνισταμένην ἐκ λαοῦ ἄνευ ἱερέων διέμρφωσαν τὴν Ρ.Ε. εἰς ἱερατικὸν διοικητικὸν ὄργανισμὸν ἄνευ... λαοῦ⁴³².

Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον διεμορφώθη ἀποστεωμένη τις περὶ Ἐκκλησίας θεωρία ἐστερημένη ἐν πολλοῖς τοῦ οὐσιώδους καὶ θείου αὐτῆς περιεχομένου. Ὡς ὁμολογεῖ δὲ ρωμαιοκαθολικὸς ἐπιστήμων τῆς περιωπῆς τοῦ Odo Casel, «ὁ νομικὸς προσδιορισμὸς τῆς Ἐκκλησίας θεμελιωθείς ἐξ ἀρχῆς ἐπὶ τῆς οὐσίας αὐτῆς ἐπικυδομήθη ἐν συνεχείᾳ μονοπλευρῶς. Βεβαίως ἡ Ἐκκλησία εἶχε πάντοτε τὴν ἱεραρχίαν της. Ἄλλ' ἴσως δὲν ἐλήφθη ἐνίοτε ἐπαρκῶς ὑπ' ὄψει, ὅτι τὸ δίκαιον καὶ ἡ ἐν γένει κανονικὴ τάξις τῆς Ἐκκλησίας τότε καὶ μόνον εὐρίσκουν τὴν δικαίωσίν των, ὅταν προέρχωνται ἐκ τῆς ἀγάπης, δηλ. ἐκ τῆς θείας καὶ θεοποιούσης ἀγάπης καὶ αὐτὴν ὑπηρετοῦν... Διότι ἡ ἐσχάτη τῆς Ἐκκλησίας οὐσία δὲν εἶναι ἡ ἱεραρχικὴ ὀργάνωσις, ἀλλὰ τὸ μυστικὸν σῶμα τοῦ Χριστοῦ. Ἡ Ἐκκλησία αὕτη παραμένει εἰς τὴν ἀπέραντον αἰωνιότητα, ἐνῶ ὁ ἐγκόσμιος ὀργανισμὸς της παρέρχεται»⁴³³. Ἡ παραθεώρησις τῆς σπουδαιότητος ταύτης ἀληθείας ἐν τῇ διοργανώσει τῆς Ρ.Ε., ὠδήγησε τὸν καθηγητὴν Maueg εἰς θαρραλέαν καὶ εἰλικρινῆ ὁμολογίαν, δι' ἧς τίθεται

429. Πρβλ. Yves Congar, *Der Laie. Entwurf einer Theologie des Laientums* (Ἐκ τοῦ γαλλικοῦ), Stuttgart 1957 σελ. 79

430. F. Arnold, *Kirche und Laientum...* σελ. 24.

431. Y. Congar, *ἔνθ' ἀν.* σελ. 79.

432. *Αὐτόθι* σελ. 81.

433. Odo Casel, *Die Kirche als Braut Christi nach Schrift, Väterlehre und Liturgie*, ἐν *Theologie der Zeit*, ἐνθ' ἀν. σελ. 109.

ἡ ἀλήθεια ὑπεράνω, οἰασθήποτε σκοπιμότητος, ἐν ἄρθρῳ, δι' οὐ κλείει τὸ τεῦχος τοῦ περιοδικοῦ «Theologie der Zeit», ἀφιερωμένῳ εἰς τὸ θέμα «Ἡ Ἐκκλησία τοῦ ζῶντος Θεοῦ», «Die Kirche des lebendigen Gottes» (1936) Heft 2-3). Οὕτως ὁ καθηγητὴς M a u e r τονίζει, ὅτι «δὲν δύναται τις νὰ ἐκπέση τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινότητος μένον διὰ τῆς ἑτεροδόξου περὶ Ἐκκλησίας ἀντιλήψεως, ὑπάρχει ἐπίσης ἡ ἔκπτωσις διὰ τῆς ὑπερβολικῶς ἐπιφανειακῆς θεωρήσεως τῆς Ἐκκλησίας, ὑπάρχει τὸ ἀμάρτημα τῆς ἐξωτερικεύσεως καὶ τῆς μηχανοποιήσεως μιᾶς πνευματικῆς πραγματικότητος καὶ τοῦτο οὐδόλως εἶναι μικρότερον ἀμάρτημα κατὰ τοῦ Πνεύματος. Καὶ θέτει τὸ ἐρώτημα: «Δὲν ὑπέπεσαμεν καὶ ἡμεῖς καθ' οἰονδήποτε τρόπον κατὰ τὸ πρόσφατον παρελθὸν εἰς τὸ ἀμάρτημα τοῦτο; Μορφαί τινες διείδον βαθύτερον τὸ πρόβλημα, ἀλλ' ἡ πνευματικότης των δὲν ἐπέδρασεν εὐρέως. Ἡ περὶ Ἐκκλησίας διδασκαλία των εἶναι καὶ ἡ περὶ Ἐκκλησίας εἰκὼν τοῦ 19ου αἰῶνος ἢ μήπως κυριαρχεῖ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἀξιεπίαιος μὲν κατ' ἀρχήν, ἀλλὰ συχνάκις ἐξαιρετικῶς μεγάλος φανατισμὸς καὶ ἀγωνιστικὸς ζῆλος;» Ἀκριβῶς τὴν μονομερῆ ταύτην περὶ Ἐκκλησίας διδασκαλίαν, ἣτις ἐπεκράτησεν ἐν τῇ Ρ.Ε. μέχρι τῆς δημοσιεύσεως τοῦ Codicis Iuris Canonici, διεκήρυσσεν ὁ Καθηγητὴς C. F e c k e s ἐκφράζων τὰς νεωτέρας τάσεις ἐν τῇ Θεολογίᾳ τῆς Ρ.Ε., ὅτι ἐγκατέλειψεν αὐτὴν, ἵνα ἀφιερωθῇ εἰς τὴν ἔρευναν κυρίως τοῦ θείου καὶ οὐσιώδους ἐν αὐτῇ. «Δέον, ἐτόνιζεν ὁ F e c k e s, κάθε χριστιανὸς νὰ κατανοήσῃ, ὅτι ἡμεῖς ἐγκατελείψαμεν τὴν ἀντιμεταρρυθμιστικὴν περὶ Ἐκκλησίας ἄποψιν, διὰ νὰ παρουσιάσωμεν μίαν εἰκόνα αὐτῆς, ἣτις ἐπειδὴ ἀκριβῶς θὰ εἶναι ἀνεξάρτητος τῆς πολεμικῆς, θὰ ἀποκαλύψῃ τὴν ἐσωτάτην πλευρὰν καὶ τὸ ἔσχατον βάθος αὐτοῦ τοῦ μυστηρίου τῆς πίστεως· ταυτοχρόνως μίαν εἰκόνα, ἣτις θὰ εἶναι δυνατόν νὰ κερδήσῃ ἐκ νέου πέρα τῆς στενῆς δυτικῆς σκέψεως οἰκουμενικὴν εὐρύτητα»⁴³⁴. Διὰ τῆς νέας ταύτης καὶ ἐμβριθοῦς περὶ Ἐκκλησίας διδασκαλίας ὑπογραμμίζεται τοῦτο μὲν ἡ ἀνάγκη τῆς νομικῆς ὀργανώσεως τῆς ὁρατῆς Ἐκκλησίας πρὸς διαφύλαξιν τῆς ἐν αὐτῇ Κανονικῆς τάξεως, τοῦτο δὲ τὸ γεγονός, ὅτι ἔσωθεν θεωρουμένη ἡ Ἐκκλησία εἶναι κατὰ πρῶτον καὶ κύριον λόγον κοινωρία ἀγάπης τῶν πιστῶν αὐτὸ τοῦτο τὸ μυστικὸν Σῶμα τοῦ Χριστοῦ. Οὕτω δὲ αἱ σχέσεις μεταξὺ τῶν ἐνοπιῶν ὀργάνωσις, δίκαιον, ἐξουσία, ἱεραρχία ἀφ' ἑνός, καὶ Ὀργανισμὸς, κοινωρία λατρείας καὶ ἀγάπης, ἀφ' ἑτέρου, εὐρίσκουν ἐν πολλοῖς τὴν ἀγαστὴν αὐτῶν σύνδεσιν. Ὁ ὀργανισμὸς τείνει νὰ λάβῃ ἐκ νέου πρωτεύουσαν θέσιν ἐναντι τῆς ὀργανώσεως καὶ ἡ ἀγάπη ἐναντι τοῦ νόμου καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς τάξεως. Γενικῶς δὲ ἡ συμβολὴ τῆς Λειτουργικῆς κινήσεως⁴³⁵ καὶ τῆς Θεολογίας τοῦ

434. C. F e c k e s, Aus dem Ringen um das kirchenbild, ἐν Theologie der Zeit ἐνθ' ἀν. σελ. 154.

435. Ἰρβλ. W. B i r n b a u m, Die Kathol.—liturgische Bewegung. Beiträge z. Förderg christl. Theol. 30, H. 1, 1926. Th. B o g l e r, Erneuerung der Litur-

μυστικῷ Σώματος τοῦ Χριστοῦ⁴³⁶ ὑπῆρξεν σπουδαιοτάτη διὰ τὴν περαιτέρω ἔρευναν τῶν σχέσεων Ἐκκλησίας καὶ Δικαίου. Ἡ ἄμεσος σύνδεσις καὶ ἐξάρτησις τοῦ Δικαίου τῆς Ἐκκλησίας ἐκ τῆς οὐσίας αὐτῆς καθίσταται πλέον πραγματικότης διὰ τοὺς Κανονολόγους. Εἶναι τῶ ὄντι βαρυσήμαντος καὶ ἀποτελεῖ ἔκφρασιν τῆς συντελουμένης κατὰ τὴν τρέχουσαν περίοδον ἐξελιζέως ἐν τῇ ἐπιστήμῃ τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου ἢ ὑπὸ τοῦ Καθηγητοῦ M ö r s d o r f διατυπωθεῖσα ἄποψις, καθ' ἣν «ἡ Ἐκκλησία εἶναι κοινωνία ἀνθρώπων καὶ ὡς τοιαύτη ὁρατὸν τι, ἀλλὰ συγχρόνως κρύπτει ἐν ἑαυτῇ βαθέως ἐρριζωμένα μυστικά καὶ κατὰ τοῦτο εἶναι ἀόρατος. Τὸ Κανονικὸν Δίκαιον ἀπασχολεῖται περισσότερο περὶ τὴν ὁρατὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἡ Δογματικὴ περὶ τὴν ἀόρατον, ἀλλ' οὐδεὶς τῶν δύο τούτων ἐπιστημονικῶν κλάδων δύναται νὰ παραθεωρῇ τὴν ἄποψιν τοῦ ἑτέρου, διότι ἡ Ἐκκλησία δέον νὰ θεωρῆται, οἷα πράγματι εἶναι»⁴³⁷.

Ἰπὸ τὸ φῶς τῶν νεωτέρων τούτων ἐξελίξεων ἡ ἐπιστήμῃ τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου προσδιορίζεται, ὡς κατ' ἐξοχὴν κλάδος τῆς Θεολογίας ἐφωδιασμένος βεβαίως καὶ διὰ τῆς νομικῆς μεθόδου.⁴³⁸ Ἐν ἄλλαις λέξεσι τὸ Κανονικὸν Δίκαιον προσλαμβάνει τὸ ἀντικείμενον τῆς ἐρέυνης του κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, καθ' ὃν καὶ ἡ Δογματικὴ, ἥτοι ὑπὸ τὸ φῶς τῆς ἐπὶ τῆς αὐθεντίας τοῦ Θεοῦ ἐρρειδομένης πίστεως⁴³⁹. Οὕτω ἡ ἐπὶ μακροῦς αἰῶνας ἐξασθενίσασα καὶ ἐποκιασθεῖσα σύνδεσις τῆς ἐπιστήμης τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου μετὰ τῶν θεμελιωδῶν ἐννοιῶν τῆς Χριστιανικῆς πίστεως ἐπανεῦρε τὴν πλήρη αὐτῆς ἀπόδοσιν, τοῦ Κανονολόγου καλουμένου κατὰ τὴν ἔρευναν καὶ ἐρμηνείαν τῶν θεμελιωδῶν θεσμῶν τῆς Ἐκκλησίας εἰς ἀναζήτησιν τοῦ ὑπ' αὐτοὺς κρυπτομένου πνεύ-

gie. Maria Laach, 1954. B. Ebel, Zu den Problemen der deutschen Sprache in kult u. Liturgie, ἐν «Erneuerung der Liturgie» σελ. 31 ἐξ. J. Eger, Messe als Mitte, Stuttgart 1949. J. Jungmann, Missarum Solemnia 1952. Odo Casel, Das christliche Kultmysterium 1935. Romano Guardini, Vom Geist der Liturgie (Ecclesia orans, H.1) 18η ἐκδ. Freiburg 1953.

436. Πρβλ. F. Malberg, Ein Leib—ein Geist. Von Mysterium der kirche. Freiburg 1960. Πρβλ. L. Deimel, Leib Christi, Freiburg (Br). 1940. C. Fekkes, Die kirche als Herren leib, Köln 1949. W. Goossens, L' Eglise, Corps du Christ d' après S. Paul, 1942. H. de Lubac, Corpus mysticum. L' Eucharistie et l' Eglise au moyen—âge, Paris 1949. R. Mignen, L' Eucharistie et le corps mystique du Christ, ἐν La vie spirituelle 36 (1953) 113 ἐξ. E. Mersch, Le Corps mystique du Christ, centre de la théologie comme science, ἐν Nouvelle Revue Théologique, Tournai—Lowen—Paris 1934. E. Przywara, Corpus Christi Mysticum. Eine Bilanz, ἐν Zeitschrift für Aszese und Mystik. (Würzburg) 15 (1940) 197-215. Th. Sören. Die kirche als Leib Cristi. Düsseldorf 1951. H. Schlier, Der Epheserbrief, Würzburg 1958.

437. Eichmann—Mörsdorf, ἐνθ' ἀν. σελ. 21 ἐξ.

438. Ἀπόθ. σελ. 48.

439. Ἀπόθ.

ματος τοῦ Θεοῦ, τοῦ Ὁποίου ἀκριβῶς φορεῖς δέον νὰ εἶναι οἱ ἐκκλησιαστικοὶ κανόνες. Δι' ὃ καὶ τὸ Δίκαιον τῆς Ἐκκλησίας θεωρεῖται σήμερον ὡς κατ' ἐξοχὴν πνευματικὸν καὶ ιδιότυπον Δίκαιον διαφέρον τοῦ κατὰ κόσμον Δικαίου κατὰ τὴν προέλευσιν, τὸ περιεχόμενον καὶ τοὺς ἐπιδικωκόμενους σκοπούς⁴⁴⁰. Ὁ χαρακτήρ τῶν θεμελιωδῶν ἀρχῶν καὶ κανόνων τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου ὡς θείου Δικαίου (ius divinum) προβάλλει μετ' ἰδιαιτέρας σαφηνείας σήμερον ἐνώπιον τῶν ἐρευνητῶν τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου. Ἡ μέχρι τῆς ἐκδόσεως τοῦ Codicis Iuris Canonici κυριαρχία τοῦ ἀνθρωπίνου παράγοντος καὶ Δικαίου παραχωρεῖ μὲ ταχύτερον προϊόντος τοῦ χρόνου ρυθμὸν τὴν θέσιν τῆς εἰς τὸ θεῖον, τὸ ὁποῖον καὶ ἀποτελεῖ τὸ δεσπύζον στοιχεῖον ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Ἡ τοιαύτη θεμελίωσις τοῦ Δικαίου τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τοῦ ζωογόνου ἐδάφους τῆς πίστεως⁴⁴¹ καὶ δὴ τῆς ἀληθοῦς οὐσίας τῆς Ἐκκλησίας ἀποτελεῖ τὸν κυριώτερον παράγοντα τῆς συντελουμένης κατὰ τὴν τρέχουσαν περίοδον ἀνθήσεως καὶ τοῦτ' αὐτὸ ἀναγεννήσεως τῆς ἐπιστήμης τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου τῆς Ρ.Ε.⁴⁴². Ἡ πλέον ἐντυπωσιακὴ ἐκδήλωσις τῶν συγχρόνων κατευθύνσεων, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ πρόβλημα τῶν σχέσεων Ἐκκλησίας καὶ Δικαίου, συνίσταται εἰς τὸν παραμερισμὸν τοῦ περὶ Ἐκκλησίας ὀρισμοῦ τοῦ Καρδινάλιου Bellarmin († 1621). Ὁ ὀρισμὸς οὗτος, ὁ ὁποῖος, ὡς εἶδομεν, ἐπὶ τρεῖς αἰῶνας ἐθεωρεῖτο ἐν τῇ ἐπιστήμῃ τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου κλασσικός, ὑπὸ τὸ φῶς τῶν νεωτέρων ἐξελιξέων ἀποδεικνύεται οὐ μόνον ἀτελής, ἀλλὰ καὶ ἐπικίνδυνος⁴⁴³, δεδομένου ὅτι, ἐν τῷ ὀρισμῷ τούτῳ ἐμφαίνεται σαφέστατα ἡ ἐπικρατοῦσα κατὰ τὸ παρελθὸν ἀρχὴ τῆς διαιρέσεως μεταξύ ὁρατῆς καὶ ἀοράτου Ἐκκλησίας καὶ τῆς αὐτοτελοῦς διοργανώσεως τῆς ὁρατῆς αὐτῆς πλευρᾶς. Ὡς χαρακτηριστικῶς παρατηρεῖ ὁ Β. Panzram, ἐὰν ἀφαιρέση τις ἐκ τοῦ ὀρισμοῦ τοῦ Bellarmin τὴν φράσιν τὴν ἀναφερομένην εἰς τὸν ρωμαῖον ποντίφηκα καὶ τοὺς ἐπισκόπους θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ γίνῃ ἀποδεκτὸς καὶ ἀπὸ τοὺς προτεστάντας!⁴⁴⁴ Δι' ὃ καὶ ἔντονος καταβάλλεται σήμερον ὑπὸ τῶν κανονολόγων τῆς Ρ.Ε. ἡ προσπάθεια πρὸς ἐπίτευξιν πλήρους κατὰ τὸ δυνατὸν προσδιορισμοῦ τῆς Ἐκκλησίας ἐξ ἐπόψεως Κανονικοῦ Δικαίου ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἰδίων αὐτῆς ἐπιστημονικῶν μέσων καὶ μεθόδων⁴⁴⁵. Οὐ μόνον δὲ εἰς τὸ θέμα τοῦ ὀρισμοῦ τῆς Ἐκκλησίας ἐξ ἐπόψεως Κανονικοῦ Δικαίου, ἀλλὰ καὶ εἰς πλεῖστα ἄλλα προβλήματα διατυποῦνται ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς θεωρήσεως

440. Πρβλ. M. Schmaus, ἐνθ' ἄν. σελ. 457.

441. Πρβλ. H. Feine ἐνθ' ἄν. σελ. 597.

442. Eichmann — Mörsdorf, ἐνθ' ἄν. σελ. 7.

443. Αὐτόθι σελ. 22.

444. B. Panzram, Der kirchenbegriff des kanonischen Rechts. Versuch einer methodologischen Begründung, ἐν Münchener Theologische Zeitschrift, 1953 σελ. 190.

445. Αὐτόθι σελ. 187 ἐξ.

των ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀρχῆς τῆς ἐνότητος καὶ οὐχὶ τῆς διαιρέσεως τῆς Ἐκκλησίας ἐξήχως ἐνδιαφερόμενοι ἀπόψεις, οἷαι αἱ ἀναφερόμεναι εἰς τὸ περὶ τοῦ κριτηρίου, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὁποίου καθίσταται τις μέλος τῆς ἀληθοῦς ἐπὶ γῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς ἐναντι αὐτῆς θέσεως τῶν ἐκτὸς αὐτῆς εὐρισκομένων καὶ ἐν τῷ ὀνόματι τῆς Ἁγίας Τριάδος βαπτισθέντων χριστιανῶν⁴⁴⁶.

Καθ' ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὸ πρόβλημα τῆς θέσεως τῶν λαϊκῶν ἐντὸς τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ ὀργανισμοῦ, διατυποῦνται ὑπὸ τῶν ὁπαδῶν τῆς Spiritualisierung ἀξιοσημείωτοι ἀπόψεις ἐπὶ τῇ βάσει κυρίως τῆς περὶ τοῦ μυστικοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ Θεολογίας⁴⁴⁷. Οὕτω· α) ἀναγνωρίζεται ὑπ' αὐτῶν, ὅτι ἡ ταύτισις τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὸν κλῆρον καὶ ἡ στέρησις τῶν λαϊκῶν οὐ μόνον ἀπὸ πάσης ἐνεργοῦ συμμετοχῆς εἰς τὴν διακυβέρνησιν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ὀργανισμοῦ, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς συνειδήσεως, ὅτι ἀποτελοῦν μετὰ τοῦ κλήρου τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ἀντιτίθεται πρὸς τὴν οὐσίαν τῆς Ἐκκλησίας⁴⁴⁸, ἡ ὁποία ἐξ ἐπόψεως Δικαίου προσδιορίζεται χαρακτηριστικῶς ὡς ὁ ἐν ἱεραρχικῇ τάξει διαβιῶν νέος λαὸς τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῷ σκοπῷ τῆς πραγματοποιήσεως τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς⁴⁴⁹. β) Καταδικάζεται ἡ ἀποψις, ὅτι διὰ τῆς ἱερωσύνης διαμορφοῦν-

446. Πρὸς. S. Fraghi, De membris Ecclesiae, Rom 1937. A. Hagen, Die kirchliche Mitgliedschaft, Rottenburg 1938. K. Mörsdorf, Die kirchengliedschaft im Lichte der kirchlichen Rechtsordnung, ἐν Theologie und Seelsorge I (1944) σελ. 115-131. K. Rahner, Die Zugehörigkeit zur kirche nach der Lehre der Enzyklika Pius XII. Mystici Corporis Christi, ἐν Zeitschrift für kathol. Theologie 69 (1947) 129-188. P. Gismondi, La personalita degli infedeli, ἐν Eph. Iur. Can. 2 (1946) 227-249, 3(1947) 20-45. 4(1948) 55-68. A. Gommenginger, Bedeutet die Exkommunikation Verlust der kirchengliedschaft? ἐν Zeitschrift für Kath. Theologie 73 (1951) 1-71.

447. Ἐκ τῆς πλουσιωτάτης βιβλιογραφίας περὶ τῆς θέσεως τῶν λαϊκῶν ἐντὸς τῆς P.E. σημειούμεν τὰ ἑξῆς: Yves Congar, Der Laie. Entwurf einer Theologie des Laientums, Stuttgart 1957. G. Phillips, Der Laie in der kirche, 1955. H. Keller. O. v Nell-Breunning, Das Recht der Laien in der Kirche, Heidelberg 1950. R. Naz, Laiques, ἐν Dictionnaire die Droit Canonique, τομ. VI Paris 1955. E. Melichar, Über die rechtliche Stellung des Laien in der Kirche. Aktuelle Probleme, ἐν Öster. Archiv. für kirchenrecht 5(1954) σελ. 62-78. Paul Davin Le sacerdoce Royal des fidèles dans la tradition ancienne et moderne, Paris 1950. F. Arnold Die Stellung des Laien in der kirche, ἐν Una Sancta 9(1954) 8-25. Τοῦ αὐτοῦ, Kirche und Laientum, Tübingen 1954 P. Caron, I Poteri giuridici del Laicato nella Chiesa primitiva, Milano 1948. L. Gillet, Les laics dans l'histoire de l'Église, ἐν «Contacts» 11(1959) 158-163

448. Πρὸς. Yves Congar, ἐνθ' ἄν. σελ. 7 ἑξ.

449. Eichmann-Mörsdorf, ἐνθ' ἄν. σελ. 35 «Die Kirche ist das in hierarchischer Ordnung lebende neue Gottesvolk zur Verwirklichung des Reiches Gottes auf Erden».

ται δύο διάφοροι ποιοτικῶς ἀλλήλων τάξεις⁴⁵⁰, ἐξ ὧν ἡ μία ἢ τῶν κληρικῶν εἶναι ἢ προνομιοῦχος, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῶν περισσοτέρων δικαιωμάτων καὶ τῶν ὀλιγωτέρων ὑποχρεώσεων⁴⁵¹. Σκοπὸς τῆς ἱερωσύνης δὲν εἶναι ἢ διαίρεσις τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας εἰς ἀντιτιθεμένας πρὸς ἀλλήλας τάξεις, ἀλλὰ ἡ συνένωσις καὶ ἡ σύνδεσις αὐτῶν εἰς ἑνιαῖον καὶ ἀδιάσπαστόν τι ὅλον⁴⁵². Ἡ ὑψίστη ἀποστολὴ τῶν κληρικῶν δὲν συνίσταται εἰς τὴν ἀσκῆσιν κυριαρχικῆς ἐξουσίας ἐπὶ τῶν λαϊκῶν, ἀλλ' εἰς τὴν ἐν ἀγάπῃ διακονίαν αὐτῶν. Ἐννοεῖται ὅτι ἡ θεμελιώδους σημασίας διαπίστωσις αὕτη οὐδόλως ἀντιτίθεται, ἀλλὰ τὸ ὑναντίον πλήρως ἐναρμονίζεται πρὸς τὴν ἀποψιν, καθ' ἣν οἱ κληρικοὶ ἀσκοῦν τὴν διακονίαν αὐτῶν μετ' αὐθεντίας καὶ κατ' ἐξουσιοδότησιν Αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ τῆς Ἐκκλησίας Ἰδρυτοῦ⁴⁵³. γ) Ὁμολογεῖται, ὅτι ἀπασαί σχεδὸν αἱ διατάξεις τοῦ Codicis Iuris Canonici ἀναφέρονται εἰς τὸν κλῆρον καὶ ἐλάχισται εἰς τὸν λαόν. Εἰς καὶ μόνον κανὼν ἀφορᾷ ἀπ' εὐθείας εἰς τὴν θέσιν τῶν λαϊκῶν ἐντὸς τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ὀργανισμοῦ. Ἄλλαις λέξεσιν ὁ Codex Iuris Canonici εἶναι ὁ κώδιξ τῶν κληρικῶν, ἔκφρασις τῆς ἐπικρατούσης μέχρι τῆς ἐκδόσεώς του κληρικοκρατίας ἐν τῇ Ρ.Ε.⁴⁵⁴ Σήμερον ἀποκρούεται ἀπολύτως, ὅτι ὁ λαϊκὸς φέρει, οὕτως εἰπεῖν, κοσμικὸν χαρακτῆρα⁴⁵⁵ ἔχει δὲ ὡς ἀποστολὴν τὰς κοσμικὰς φροντίδας καὶ εἶναι ἑστερημένος τοῦ ὑπερκοσμίου καὶ μυστικοῦ χαρακτῆρος, δι' οὗ σφραγίζονται μόνον οἱ κληρικοὶ, μόνον ἀρμόδιοι εἰς τὰς ἐκκλησιαστικὰς ὑποθέσεις⁴⁵⁶, παραθεωρουμένης οὕτω τῆς ιδιότητος αὐτοῦ ὡς μέλους τοῦ μυστικοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ. Τὸ ὑναντίον μάλιστα! Σήμερον πολὺς γίνεται λόγος περὶ τῆς ἐκ τοῦ βαπτίσματος καὶ τοῦ χρίσματος γενικῆς ἱερωσύνης τῶν πιστῶν⁴⁵⁷, διακρινομένης βεβαίως σαφῶς τῆς εἰδικῆς ἱερωσύνης, καὶ τῆς δυνάμει ταυτῆς ἀρμοδιότητος τῶν λαϊκῶν πρὸς ἀνάληψιν ἐκκλησιαστικῶν φροντίδων⁴⁵⁸. Ὑπογραμμίζεται δὲ σχετικῶς ἡ πληθὺς τῶν σχετικῶν πατερικῶν χωρίων⁴⁵⁹. Ἡ ἀνάγκη τῆς ὑπὸ τῶν λαϊ-

450. Πρβλ. Henri de Lubac, Betrachtung über die kirche, (Ἐκ τοῦ γαλλικοῦ), Graz 1954 σελ. 96.

451. Πρβλ. Eichmann — Mörsdorf, ἐνθ' ἄν. σελ. 194.

452. Ἀὐτόθι.

453. Ἀὐτόθι.

454. Ulrich Stutz, Der Geist des Codex iuris Canonici, Stuttgart 1918 σελ. 83 ἐξ. Paul Simon, Das Menschliche in der Kirche Christi, Freiburg i. Br. 1936 σελ. 111.

455. Πρβλ. G. Phillips, Der Laie in der Kirche, 1955 σελ. 55 ἐξ. 79 ἐξ.

456. Πρβλ. L. de Bazelair, Les laics aussi sont l'Église, 1959. F. Arnold, Kirche und Laientum ἐνθ' ἄν. σελ. 22 ἐξ.

457. I Casper, Das Laienpriestertum nach der dogmatischen und Kirchenrechtlichen Grundlage, ἐν Bibel und Liturgie 15(1941) σελ. 81-90 G. Phillips, ἐνθ' ἄν. σελ. 102-120 ἐνθα καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.

458. E. Melichar, ἐνθ' ἄν. σελ. 66 ἐξ.

459. M. Schmaus, ἐνθ' ἄν. σελ. 731 «In der Väterzeit wird die priesterliche Würde des Laien unzählige Male betont».

κῶν συμπαράστασέως εἰς τὸ ἔργον καὶ τὴν ἀποστολὴν τῆς ἱεραρχίας ἐξαιρεται ὑπὸ τῶν Παπῶν ἰδίᾳ μετὰ τὸν Β' Παγκόσμιον Πόλεμον⁴⁶⁰. Εἶναι δὲ ἀξία παντὸς θαυμασμοῦ ἡ ὑπὸ τῆς Ρ.Ε. σχετικὴ κινητοποίησις τοῦ λαϊκοῦ στοιχείου καὶ δὴ ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς Καθολικῆς Δράσεως.⁴⁶¹ Ἀναγνωρίζεται δὲ ὑπὸ τῶν ρωμαιοκαθολικῶν, ὅτι ὑπάρχουν τομεῖς ἐκκλησιαστικῆς καὶ ἱεραποστολικῆς δραστηριότητος ἐντὸς τῆς οἰκογενείας καὶ τῆς κοινωνίας δι' ἧς φύσει καὶ θέσει ἐνδεδειγμένοι εἶναι οἱ λαῖκοι⁴⁶². Ἡ τοιαύτη ἀποστολὴ τῶν λαϊκῶν δὲν ἀποτελεῖ σχῆμα λόγου ἢ λέξιν κενὴν περιεχομένου, ἀλλὰ οὐσιαστικὸν καὶ ἀπαραίτητον στοιχεῖον τῆς ὑπὸ τῆς ἱεραρχίας ἐκπληρώσεως τοῦ ἔργου αὐτῆς⁴⁶³. Ἐξ ἐπόψεως καθαρῶς Κανονικοῦ Δικαίου, ἀπορρίπτεται μὲν ἡ ἄποψις, καθ' ἣν οἱ λαῖκοι ἀποτελοῦν παθητικὸν στοιχεῖον καὶ δὲν ἔχουν δικαιώματα ἐντὸς τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ὀργανισμοῦ⁴⁶⁴. Δὲν θεωροῦνται ὅμως ἐξ ἐπόψεως Δικαίου, ὡς ὑποστηρίζει ὁ καθηγητὴς E. Melichar, ὄργανα διοικήσεως, διότι τὸ ὑπ' αὐτῶν ἀσκούμενον λειτούργημα ἐξ ἐπόψεως νομοκανονικῆς ἐνέχει δευτερεύουσαν σημασίαν.⁴⁶⁵ Πάντως τὸ πρόβλημα τῆς θέσεως τῶν λαϊκῶν ἐντὸς τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ὀργανισμοῦ καθ' ὁμολογίαν καὶ ρωμαιοκαθολικῶν ἐπιστημόνων δὲν ἔχει πλήρως διασαφηθῆ⁴⁶⁶. Παρὰ ταῦτα εἶναι τόσον σπουδαῖα τὰ ἀποτελέσματα ἐκ τῆς ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀρχῶν τῆς Spiritualisierung κινητοποιήσεως τοῦ λαϊκοῦ στοιχείου ἐν τῇ Ρ.Ε. καὶ τόσον μεγάλα αἱ δημιουργηθεῖσαι ἐλπίδες, ὥστε δικαίως νὰ προβλέπεται ὑπὸ ἐκλεκτῶν ἐκπροσώπων τῶν νεωτέρων κατευθύνσεων μία νέα περίοδος ἀνθήσεως καὶ ἀναγεννήσεως τῆς Ρ.Ε.⁴⁶⁷ Ἐπιγραμματικῶς ὁ καθηγητὴς F. Arnold

460. Πρβλ. τὰς Ἐγκυκλίους τοῦ Πάπα Πίου ΙΑ', Ubi ariano 1922, Que Nobis 1928. Πάπα Πίου ΙΒ' ὁμιλίαι πρὸς τὸ Παγκόσμιον συνέδριον τῆς καθολικῆς ἱεραποστολῆς τῶν λαϊκῶν 1951.

461. J. Straubinger, Wesen, Ziel und Aufbau der Katholischen Aktion. Stuttgart 1934. Kardinal Saligé, Le temps présents et l'Action catholique, Paris 1946 V. Schurr, Auch der Laie hat das Wort, ἐν Lebendige Seelsorge 6(1955) 1-11. R. Spiarri, La missione dei laici, 2α ἐκδ. Roma 1952. L. Suenens, L'unité multiforme de l'Action catholique, ἐν Nouvelle Revue Théologique, Tournai—Löwen—Paris 80(1958) 3-21.

462. E. Melichar, ἐνθ' ἄν. σελ. 66.

463. G. Phillips, ἐνθ' ἄν. σελ. 293 ἐξ.

464. Eichmann—Mörsdorf, ἐνθ' ἄν. σελ. 541

465. E. Melichar, ἐνθ' ἄν. σελ. 66 «Eis ist aber nicht Organ im juristischen Sinn»!

466. M. Schmaus, ἐνθ' ἄν. σελ. 733 «Der Ort, an welchem der Laie in der Kirche steht, tritt immer hervor, wenngleich noch keine letzte Klarheit geschaffen werden konnte».

467. Πρβλ. Y. Congar, ἐνθ' ἄν. σελ. 18 «Wir sind überzeugt dass wenn diese Verbindung nicht verfehlt wird, wenn die Kirche fest verankert und gefügt sich der Tätigkeit der Laien beherzt eröffnet, sie eine Zeit des Frühlings schauen wird, von der wir uns keine Vorstellung machen. Zu allen Zeiten war die Masse der Gläubigen ein grosses Sammelbecken entscheidender Kräfte...»

συνοψίζει τὰ πορίσματα καὶ τὰς ἐλπίδας ἐκ τῶν σχετικῶν ἐρευνῶν εἰς τὸν πρωτανικὸν αὐτοῦ λόγον, ὑποστηρίζων ὅτι, ἐὰν ἡ μέχρι σήμερον ἱστορία τῆς P.E. φέρῃ προεχόντως τὴν σφραγίδα τοῦ κλήρου, ἀπὸ σήμερον ἄρχεται μίᾳ νέᾳ περιόδῳ, ἥτις προϊόντος τοῦ χρόνου περισσότερο θὰ προσδιορίζεται ὑπὸ τοῦ λαϊκοῦ στοιχείου⁴⁶⁸. Ἀπλῆ σύγκρισις τῶν λόγων τούτων τοῦ F. Arnold πρὸς τὴν διακήρυξιν ἐκείνην τοῦ Βονιφατίου Η', καθ' ἣν οἱ λαϊκοὶ εἶναι ἐχθροὶ τῆς Ἐκκλησίας, καταδεικνύει τὴν καθολικὴν στροφήν τῆς ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησιολογίας ὡς πρὸς τὴν θέσιν τῶν λαϊκῶν ἐντὸς τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ὄργανισμοῦ.

Αἱ αὐταὶ ἐξελίξεις προσδιορίζουν καὶ τὸ θέμα τῆς διακρίσεως τῆς δικαιοδοσίας τῆς ἱεραρχίας εἰς ἐσωτερικὴν καὶ ἐξωτερικὴν περιοχὴν (forum internum καὶ forum externum)⁴⁶⁹ ὡς καὶ τῆς διακρίσεως τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἐξουσίας εἰς potestatem ordinis καὶ iurisdictionis, περι ἧς κατωτέρω.

Γενικῶς παρατηροῦμεν, ὅτι ἡ ἐξέλιξις τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου χαρακτηρίζεται ἐκ τῆς σταθερᾶς προόδου καὶ ἀνόδου πρὸς τὴν «ἀποπνευματοποίησιν» (Spiritualisierung). Ὡς θεμελιώδεις κατευθυντήριοι γράμμαι ἀναφέρονται ἡ συνεχῆς καὶ ἐντονωτέρα δραστηριότης τῆς Ἐκκλησίας πρὸς ἐνίσχυσιν καὶ ἀνύψωσιν τοῦ θρησκευτικοῦ βίου τῶν τε κληρικῶν καὶ λαϊκῶν, ἡ προβολὴ τῶν ἠθικῶν καὶ πνευματικῶν ἀξιών, αἱ ὁποῖαι δέον νὰ χαρακτηρίζουν τοὺς φορεῖς τῶν ἐκκλησιαστικῶν λειτουργημάτων καὶ ἐν γένει πάσας τὰς ἐκδηλώσεις τοῦ θρησκευτικοῦ βίου⁴⁷⁰. Εἶναι δὲ ἐξόχως χαρακτηριστικόν, ὅτι ὑπὸ ρωμαιοκαθολικῶν Κανονολόγων, ὡς τοῦ Joseph Klein τίθεται ὡς κύριος σκοπὸς τῆς ἐπιστήμης τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου ἡ ὑπερνίκησις τῆς περιόδου, ἥτις περιλαμβάνεται μεταξὺ τῆς ἐκδόσεως τοῦ Decreti Gratiani καὶ τοῦ Codicis Iuris Canonici, καθ' ἣν διὰ τῆς διεισδύσεως καὶ ἐπικρατήσεως εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Δικαίου τῆς P.E. τοῦ ὄρου iurisdiction ἐπῆλθεν ἡ ἀλλοίωσις καὶ ἡ ἐκκοσμίκευσις τοῦ Δικαίου τῆς, καὶ ἡ ἐπάνοδος εἰς τὸ καθαρῶς πνευματικὸν Δίκαιον τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας⁴⁷¹.

468. F. Arnold, ἐνθ' ἀν. σελ. 41-42.

469. Πρβλ. J. Hahn, Das Forum internum und seine Stellung im geltenden Recht, Würzburg 1944. P. Coppobianco, De notione fori interni in iure canonico, ἐν Appolinaris 9(1936) 364-374. W. Bertrams, De natura iuridica fori interni Ecclesiae, ἐν Periodica 40(1951) 307-340. K. Mördsorf, Der Rechtscharakter der iurisdiction fori interni, ἐν Münchener Theol. Zeitschrift 3(1957) σελ. 161-173.

470. Πρβλ. H. Feine, ἐνθ' ἀν. σελ. 636.

471. J. Klein, Grundlegung und Grenzen des Kanonischen Rechts... σελ. 10 ἐξ, 27.

2. Ἡ μορφή καὶ ὁ τύπος τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ Πολιτεύματος.

Ὁ παπικὸς θεσμός, ὁ ὁποῖος ἀπετέλει καὶ ἀποτελεῖ βεβαίως καὶ σήμερον τὸ θεμέλιον καὶ τὴν βασικὴν ἀρχὴν τῆς διοργανώσεως τῆς Ρ.Ε.⁴⁷², ἀλλὰ καὶ τὸ ἀνώτατον ὄργανον ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὁποῖου προσδιορίζεται τὸ πολίτευμα τῆς Ρ.Ε. ὡς μοναρχικόν, θεωρούμενος καὶ αὐτὸς σήμερον ἐν τῷ πλαισίῳ τοῦ ἐνὸς καὶ ἀδιαίρετου, θεοῦ καὶ ἀνθρωπίνου, τῆς Ἐκκλησίας ὀργανισμοῦ προσλαμβάνει σχετικὴν ἀξίαν καὶ σπουδαιότητα⁴⁷³. Ἡ οὐσία τῆς Ἐκκλησίας παραμένει καὶ διὰ πολλοὺς ρωμαιοκαθολικοὺς ἐσχατολογικὸν μυστήριον, μὴ δυναμένου τοῦ Πάπα νὰ ἀποτελῇ τὴν τελικὴν καὶ ὀριστικὴν ἐκφανσιν τῆς οὐσίας τῆς Ἐκκλησίας. Ὡς παρατηρεῖ ὁ C. Feckes, «Μόλις εἶναι ἀνάγκη νὰ ὑπομνησθῇ, ὅτι ἅπαντες οἱ ὀρισμοὶ (τῆς ἐννοίας τῆς Ἐκκλησίας), οἵτινες προέρχονται ἐκ τινος ἀπολογητικῆς ἢ πρακτικῆς ἀνάγκης, φύσεως ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου, ἢ ἱκανοποιοῦν τὴν ἀντιληπτικὴν δύναμιν τοῦ λαοῦ, οὐδεμίαν ἐπιστημηνικὴν ἀξίαν κέκτληται. Εἰς τοὺς ὀρισμοὺς τούτους συγκαταλέγω πάντας ἐκείνους, ἐν οἷς ἐξαιρεται (ὡς κύριον οὐσιαστικὸν γνώρισμα) ἡ ἀποστολικὴ διαδοχὴ ἢ ὁ Παπισμός. Βεβαίως τοιοῦτοι ὀρισμοὶ ἀνήκουν οὐσιαστικῶς εἰς τὴν ἐννοιαν τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ τοιοῦτου εἶδους ἰδιώματα τῆς οὐσίας ὑπάρχουν πολλά»⁴⁷⁴. Εἰδικώτερον, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ πρόβλημα τῆς μορφῆς τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ πολιτεύματος, οἱ ὁπαδοὶ τῶν νεωτέρων κατευθύνσεων προσπαθοῦν νὰ ἐναρμονίσουν τὸ παπικὸν πρὸς τὸ ἐπισκοπικὸν λειτουργημᾶ⁴⁷⁵, δεδομένου, ὅτι ὁ ἐπακριβὴς προσδιορισμὸς τῆς σχέσεως μεταξὺ τῶν δύο τούτων λειτουργημάτων καθορίζει καὶ τὸν τύπον τοῦ πολιτεύματος τῆς Ρ.Ε. Τὸ τιθέμενον δὲ ἐν προκειμένῳ ἐρώτημα συνίσταται κυρίως εἰς τοῦτο, ἐὰν δηλαδὴ οἱ ἐπίσκοποι δέχονται τὴν ποιμαντικὴν αὐτῶν ἐξουσίαν ἀπ' εὐθείας παρὰ τοῦ Χριστοῦ κατὰ τὴν χειροτονίαν ἢ παρὰ τοῦ Πάπα. Καὶ εἶναι, μὲν γενικῶς ἀποδεκτὴ ἡ ἀποψις, καθ' ἣν, συμφώνως πρὸς τὴν διαίρεσιν τῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐξουσίας εἰς potestatem ordinis καὶ εἰς potestatem iurisdictionis, τὴν μὲν potestatem ordinis δέχονται οἱ ἐπίσκοποι ἀπ' εὐθείας παρὰ τοῦ Χριστοῦ κατὰ τὴν χειροτονίαν αὐτῶν, τὴν δὲ potestatem

472. Πρβλ. R. v. Kienitz, Die Katholische Kirche als Weltreich, München 1948 σελ. 14 ἐξ.

473. Πρβλ. C. Feckes, Das Mystierium der heiligen Kirche, Paderborn 1934.

474. Αὐτόθι σελ. 155. Ἰωάνν. Καλογήρου, ἐνθ' ἄν. σελ. 107.

475. Τὸ Παπικὸν καὶ τὸ ἐπισκοπικὸν λειτουργημᾶ συνιστοῦν κατὰ τοὺς ρωμαιοκαθολικοὺς τοὺς ρυθμιστικοὺς παράγοντας τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ πολιτεύματος. Πρβλ. Eichmann—Mörsdorf, ἐνθ' ἄν. σελ. 337 «Die tragenden Grundpfeiler der Kirchenverfassung sind der päpstliche Primat und der Episkopat. Beide beruhen auf göttlicher Anordnung».

iurisdictionis κατὰ τὴν ἐπιρατοῦσαν γνώμην παρὰ τοῦ Πάπα⁴⁷⁶. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν οὖτως τῶν περὶ τὴν Spiritualisierung τάσεων, αἱ μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἐν τῇ P.E. ἐξουσιῶν σχέσεις δὲν ρυθμίζονται πλέον ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀρχῆς τῆς διαίρεσεως, ἀλλὰ τῆς ἐνότητος, ἀμφοτέρων ἀναγομένων εἰς Αὐτὸν τὸν Θεῖον τῆς Ἐκκλησίας Ἰδρυτίν⁴⁷⁷. Τρία σημεῖα δέον νὰ ὑπογραμμισθοῦν ἐκ τῶν διατυπωμένων σχετικῶς ἀπόψεων: α) Ἡ ὑπὸ τῶν ὀπαδῶν τῆς Spiritualisierung ἀναγνώρισις, ὅτι ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ ἡ διάκρισις καὶ πολλῶ μᾶλλον ἡ διαίρεσις τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐξουσίας εἰς potestatem ordinis καὶ iurisdictionis ἦτο ἀγνωστος, δεδομένου, ὅτι διὰ τῆς χειροτονίας μετεδίδετο ἡ πλήρης ἐξουσία, τόσον δηλαδὴ ἡ τελετουργικὴ ὅσον καὶ ἡ διοικητικὴ⁴⁷⁸. β) Ἡ ὑπὸ τῶν ἀνωτέρω ὁμολογία, ὅτι ἡ κατὰ τὸν μεσαίωνα ἐμφανισθεῖσα διάκρισις αὕτη τῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐξουσίας μετετρέπη ἰδίᾳ μετὰ τὴν ἐν Τριδέντῳ Σύνοδον καὶ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς προτεσταντικῆς Θεολογίας εἰς ὀξεῖαν διαίρεσιν μὲ τάσεις πλήρους ὑποταγῆς τῆς πρώτης εἰς τὴν δευτέραν⁴⁷⁹. (Ὡς γνωστὸν ὁ R. S o h m εἰς τὴν διαίρεσιν ταύτην διέβλεπε τὴν ἀπαρχὴν τῆς ἐκκοσμικεύσεως τοῦ Δικαίου τῆς P.E. διὰ τῆς ἐν αὐτῷ ἐπικρατήσεως τοῦ ἀνθρωπίνου παράγοντος). γ) Ὑπογραμμίζεται καὶ σήμερον ἐκ μέρους ρωμαιοκαθολικῶν Κανονολόγων, ὅσον τοῦ Lazzaro Maria de Bernardis, ὁ ἐκ τῆς ἐξελιζέως τῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἐξουσιῶν ἐνδεχόμενος κίνδυνος ὑποταγῆς τοῦ τελικοῦ καὶ ὑψίστου σκοποῦ τῆς Ἐκκλησίας, ἥτις βεβαίως εἶναι ἡ ἀπολύτρωσις τῶν μελῶν αὐτῆς εἰς σκοποὺς καθαρῶς πειθαρχικοὺς καὶ ἐξωτερικῆς τάξεως⁴⁸⁰. Διότι, ὡς γνωστὸν, διὰ μὲν τῆς potestatis ordinis μεταδίδεται διὰ τῆς διαχειρίσεως τῶν μυστηρίων ἡ σφύζουσα Θεία Χάρις καὶ συνεπῶς ἡ ἐξουσία αὕτη εἶναι ἐντεταγμένη καὶ ἀφορᾷ εἰς τὴν Θεῖαν τῆς Ἐκκλησίας πλευρᾶν, ἐνῶ ἡ potestas iurisdictionis ἀφορᾷ κυρίως εἰς τὴν ἐξωτερικὴν ὀργάνωσιν καὶ ἐμμέσως ὑπηρετεῖ εἰς τὸν Θεῖον τῆς Ἐκκλησίας σκοπὸν, ἐντασσομένη ὡς ἐκ τούτου εἰς τὴν ἀνθρωπίνην πλευρᾶν τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐπηρεαζομένη κυρίως ὑπὸ τοῦ ἀνθρωπίνου παράγοντος⁴⁸¹. Ὅτι δὲ ἐν τῇ διοργανώσει τῆς P.E. ἀπὸ τοῦ σχίσματος (1054) καὶ ἐντεῦθεν εἰς τὴν potestatem iurisdictionis, (ἥτις κατ' οὐσίαν καὶ χρονικῶς ἔπεται τῆς potestatis ordinis καὶ ἐξ αὐτῆς ἔξαρτᾶται), ἐδόθη τὸ προβάδισμα ἐναντι τῆς pote-

476. Οὕτω ὁ Πάπας Πίος IB' εἰς τὴν Ἐγκύκλιον «Mystici corporis Christi».

477. Πρβλ. M. S c h m a u s, ἐνθ' ἄν. 711. K. M ö r s d o r f, Abgrenzung und Zusammenspiel von Weihewalt und Hirtengewalt, ἐν Kirche und Welt 4 (1951) 17-22.

478. K. M ö r s d o r f, Die Entwicklung der Zweigliedrigkeit der kirchlichen Hierarchie, ἐν Münchenez Mheologische Zeitschrift 3 (1952) 1-16.

479. Πρβλ. J o s. K l e i n, Grundlegung... ἐνθ' ἄν. σελ. 6. ἐξ.

480. Lazzaro Maria de Bernardis, Le due potestà e le due gerarchie della Chiesa, 2α ἐκδ. Genova 1946 σελ. 188 ἐξ.

481. Ἀνωτέρω σελ. 72 ἐξ.

status ordinis καὶ συνεπῶς εἰς τὸν ἀνθρώπινον παράγοντα ἔναντι τοῦ Θεοῦ, ὁμολογεῖται καὶ ὑπὸ ρωμαιοκαθολικῶν, ὡς π.χ. τοῦ W. B e r t r a m s⁴⁸². Ὁθεν δικαίως ὁ Joseph Klein διὰ νεωτέρας ἐργασίας του προσπαθεῖ νὰ ἐξάσῃ τὸν κατ' ἐξοχὴν πνευματικὸν καὶ μυστηριακὸν χαρακτῆρα τοῦ Δικαίου τῆς Ἐκκλησίας ὑποστηρίζων, ὅτι ἡ ἀνταποκρινομένη εἰς τὴν οὐσίαν τῆς Ἐκκλησίας ἐξουσία εἶναι ἡ potestas ordinis, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν potestatem iurisdictionis, ἣτις ἀπειλεῖ νὰ νομιμοποιήσῃ τὴν ἠθικὴν καὶ ποιμαντικὴν θεολογίαν τῆς Ρ.Ε.⁴⁸³. Ἐναντι τῶν κινδύνων τούτων ἐξάιρεται ὑπὸ συγχρόνων ρωμαιοκαθολικῶν Δογματικῶν καὶ Κανονολόγων ἡ ἐνότης καὶ ἀλληλεξάρτησις τῶν δύο τούτων ἐν τῇ Ρ.Ε. ἐξουσιῶν καὶ τονίζεται, ὅτι ἡ potestas iurisdictionis προϋποθέτει κατ' ἀρχὴν τὴν potestatem ordinis καὶ ὅτι ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει δέον νὰ χωρισθοῦν ἀπ' ἀλλήλων αἱ δύο αὐταὶ ἐξουσίαι, ἀλλὰ πάντοτε νὰ θεωρῶνται ἐν τῇ ἐνότητι αὐτῶν ὡς ἔχουσαι κοινὴν τὴν προέλευσιν καὶ ἀποβλέπουσαι ἐν ἐσχάτῃ ἀναλύσει εἰς τὸν αὐτὸν ὕψιστον σκοπὸν ἥτοι εἰς τὴν ἀπολύτρωσιν τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καθίσταται σαφές, ὅτι ὑπὸ τὸ φῶς τῆς θεμελιώδους ἀρχῆς τῆς ἐνότητος τῆς ὁρατῆς μετὰ τῆς ἀοράτου Ἐκκλησίας καταβάλλεται προσπάθεια ἐναρμονίσεως καὶ συνθέσεως τῶν δύο ἐν τῇ Ρ.Ε. ἐξουσιῶν καὶ ἱεραρχιῶν παρακαμπτόμενης κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον τῆς κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἐκκοσμικεύσεως λαβούσης χώραν ὀξείας διαιρέσεως καὶ ἀντιθέσεως μεταξύ αὐτῶν⁴⁸⁴. Σπουδαιότητα δὲ εἶναι ἐν προκειμένῳ διάταξις τοῦ δημοσιευθέντος ἤδη κατὰ τὸ μέγιστον αὐτοῦ μέρος ὑπὸ τοῦ Βατικανοῦ Κώδικος τῶν Ἀνατολικῶν Οὐνιτικῶν Ἐκκλησιῶν, δι' ἧς ἐπαναφέρεται ἐν τῇ ἀπονομῇ τῶν ἐξουσιῶν ἡ τάξις τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, καθ' ἣν, ὡς ἰσχύει καὶ ἐν τῇ Ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ, καὶ ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ κρατοῦντα ἐν τῷ λατινικῷ τμήματι τῆς Ρ.Ε., διὰ τῆς χειροτονίας μεταδίδεται ἡ τε potestas ordinis καὶ ἡ potestas iurisdictionis. Ἡ διάταξις αὕτη βραχυσημαντος καθ' ἑαυτὴν, εἶναι δυνατὸν νὰ εἴπη τις, ὅτι διανοίγει νέας προοπτικὰς εἰς τὴν ἐν γένει διοργάνωσιν τῆς Ρ.Ε.⁴⁸⁵ Ἴσως περισσύτερον παντὸς ἄλλου χαρακτηρίζει ἐν πολλοῖς τὸ ἀπροκατάληπτον καὶ τὴν εὐκρί-

482. W. B e r t r a m s, Die Eigennatur der kirchenrechts. Das geistliche übernatürliche Wesen des kirchenrechts, ἐν Gregorianum 27 (1946) σελ. 549.

483. J. Klein, Kanonistische und moraltheologische Normierung in der Kanonischen Theologie, Tübingen, 1949 σελ. V.

484. Πρβλ. M. S c h m a u s, ἐν σελ. 710 ἐξ. K. M ö r s d o r f, Die Entwicklung der Zweigliedrigkeit der Kirchlichen Hierarchie, ἐν Münchener Theologische Zeitschrift 3 (1952) 1-16. Τοῦ αὐτοῦ, Weihewalt und Hirtenwalt in Abgrenzung und Bezug, ἐν Miscellanea Comillas 46 (1954) 95-110. Τοῦ αὐτοῦ, Zur Grundlegung des Rechtes der Kirche, ἐν Münchener Theologische Zeitschrift 3 (1952) 329-348.

485. Πρβλ. K. M ö r s d o r f, Streiflichter zum neuen Verfassungsrecht der Ostkirche, ἐν Münchener Theologische Zeitschrift 8 (1957) σελ. 252.

νειαν τῶν σχετικῶν ἐρευνητῶν τῶν ὁπαδῶν τῆς Spiritualisierung ἢ ὁμολογία διαπρεπῶν ἐρευνητῶν, οἶον τοῦ S c h m a u s⁴⁸⁶ καὶ M ö r s d o r f, καθ' ἣν δὲν ἔχει πλήρως διευκρινισθῆ ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου τῆς P.E. ἢ σημασία τῆς διακρίσεως τῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐξουσίας εἰς ἐξουσίαν ordinis καὶ εἰς ἐτέραν iurisdictionis. Ἡ ὁμολογία δὲ αὕτη καθίσταται τοῦτ' αὐτὸ βαρυσήμαντος, ἐὰν ληφθῆ ὑπ' ὄψει, ὅτι ἡ διάκρισις ἀκριβῶς αὕτη τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐξουσίας συνιστᾷ τὸ κατ' ἐξοχὴν χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τοῦ πολιτεύματος τῆς P.E. προσδίδουσα εἰς αὐτὸ τὴν ἰδιομορφίαν του⁴⁸⁷.

Ἰδιαιτέρα δὲ καταβάλλεται προσπάθεια ὑπὸ ἐπιφανῶν ρωμαιοκαθολικῶν Θεολόγων, ὅπως ἀναιρεθῆ ἢ ἐπικρατοῦσα γνώμη, καθ' ἣν ἐν τῇ P.E. ὑφίσταται ἀπολυταρχικὸν καθεστῶς. Οὕτω ὁ K a r l R a h n e r⁴⁸⁸ διὰ βαθυστοχάστων τῶ ὄντι συλλογισμῶν ἐπιχειρεῖ νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι δὲν δυνάμεθα νὰ ὀμιλῶμεν περὶ παπικῆς ἀπολυταρχίας, ἀλλὰ περὶ ἰδιοτύπου μοναρχίας, διότι ἐν τῇ P.E. ὑφίσταται καὶ ὁ ἐπισκοπικὸς θεσμὸς, ὁ ὁποῖος εἶναι θεσμὸς θεοῦ δικαίου, μὴ δυναμένου τοῦ Πάπα νὰ μεταβάλῃ ἢ καταργήσῃ αὐτόν. Συνεπῶς τὸ πολίτευμα τῆς P.E. θεμελιούται κατὰ τοὺς ρωμαιοκαθολικοὺς τόσον ἐπὶ τοῦ παπικοῦ θεσμοῦ, ὅσον καὶ ἐπὶ τοῦ ἐπισκοπικοῦ λειτουργήματος. Παρὰ ταῦτα εἶναι γεγονὸς ἀναμφισβήτητος, ὅτι ἐν τῇ πράξει ὁ Πάπας δυνάμει τῶν ἀποφάσεων τῆς Συνόδου τοῦ Βατικανοῦ καὶ τῶν σχετικῶν διατάξεων τοῦ Codicis Iuris Canonici ἔχει, ὡς εἶδομεν, ἀπεριοριστον σχεδὸν ἐξουσίαν ἐπεμβάσεως εἰς τὰς ἐπισκοπὰς. Οἱ ἐπίσκοποι ἐκ τῆς πρώτης θέσεως ἦν κατεῖχον ἐν τῶ διοικητικῷ μηχανισμῷ τῆς Ἐκκλησίας ὡς διάδοχοι τῶν Ἀποστόλων ὑπεβιβάσθησαν εἰς τρίτης οὕτως εἰπεῖν τάξεως παράγοντας ἐν τῇ P.E.⁴⁸⁹. Ἐπιγραμματικῶς καθορίζεται ἡ ἐπελθοῦσα μεταβολὴ εἰς τὴν φράσιν: «Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ ἦσαν οἱ Ἐπίσκοποι καὶ ὁ Πάπας, εἰς τὴν σύγχρονον Ἐκκλησίαν εἶναι ὁ Πάπας καὶ οἱ ἐπίσκοποι»⁴⁹⁰. Ἐνῶ νομικῶς ἡ ἐξάρτησις τῶν ἐπισκόπων ἐκ τοῦ Πάπα εἶναι πλήρης, καταβάλλεται προσπάθεια δι' ἐπιχειρη-

486. M. S c h m a u s, ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 495 «Sie setzt den noch nicht allseitig erklärten Unterschied zwischen Weibegewalt und Hirtengewalt voraus».

487. K. M ö r s d o r f, Zur Grundlegung des Rechtes der Kirche... ἐνθ' ἀν. σελ. 337 «Was diese Zweigliedrigkeit, die der kirchenverfassung das ihr eigentümliche Geprägt gibt, in letzten Grunde sagen will, ist noch nicht befriedigend geklärt».

488. K a r l R a h n e r, Primat und Episkopat, ἐν περιοδικῷ «Stimmen der Zeit», 1958 σελ. 321-336.

489. Πρβλ. H. D o m b o i s, ἐνθ' ἀν. σελ. 291 «In der Unaufhebbarkeit des Bischofsamts als solchen ist in dem heutigen System der römischen kirche ein altkirchlicher Rest enthalten; freilich ist das Bischofsamt aus dem ersten Stande der Kirche der dritte Stand mit sehr reduzierten Rechten und völliger Abhängigkeit geworden».

490. Αὐτόθι σελ. 295.

μάτων ειλημμένων και εκτός τῆς περιοχῆς τοῦ Δικαίου νὰ ἀποδειχθῆ τὸ ἀπαραίτητον καὶ ἡ σπουδαιότης τοῦ ἐπισκοπικοῦ λειτουργήματος. Καὶ γεννᾶται τὸ ἐρώτημα: Διατί ἀπέφυγον οἱ Πάπαι αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν σπουδαιότητα καὶ τὸ ἀπαραίτητον τοῦ ἐπισκοπικοῦ λειτουργήματος ἐν σχέσει πρὸς τὸν παπικὸν θεσμὸν νὰ διασφαλίσουν καὶ νομικῶς καὶ ἐξήρτησαν τὸ πᾶν ἐκ τῆς τοιαύτης ἢ τοιαύτης διαθέσεως αὐτῶν τῶν ἰδίων; Καὶ τονίζεται μὲν ὑπὸ ρωμαιοκαθολικῶν ἐπιστημόνων, ὅτι τὸ περιεχόμενον τοῦ Παπικοῦ λειτουργήματος, ὡς θὰ ἴδωμεν καὶ κατωτέρω, εἶναι ἡ διακονία, ἡ ἀσκήσις τῆς ὁποίας εἶναι ἐκ τῶν προημάτων ἐπιβεβλημένη καὶ συνεπάγεται μερίστας εὐθύνας ἐνώπιον τοῦ Ἀρχηγοῦ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ συνεπῶς ὁ Πάπας δὲν εἶναι δυνατόν, εἰ μὴ νὰ συμμορφοῦται μετὰ πάσης συνεπειᾶς πρὸς τὴν ἀποστολὴν του⁴⁹¹. Ἡ ἱστορία ὁμῶς διαψεύδει τὴν τοιαύτην ἀποψιν. Καὶ ἐρωτᾶται: διατί ἡ εὐθύνη αὕτη τοῦ Ρωμαίου ποντίφηκος δὲν διεσφαλίσθη καὶ νομικῶς, ὥστε νὰ εἶναι ὑποχρεωμένος πρὸς λογοδοσίαν ἐνώπιον τοῦ σώματος τῆς ἱεραρχίας;

Πάντως σήμερον ἀναγνωρίζεται γενικῶς, ὡς τονίζει καὶ ὁ καθηγητῆς R. Grosche, ἡ ἀνάγκη τῆς διαμορφώσεως ἐνδιαμέσων ὀργάνων δικιότησεως μετὰ τοῦ παπικοῦ καὶ τοῦ ἐπισκοπικοῦ λειτουργήματος⁴⁹². Ἐν προκειμένῳ δὲ ἐνέχει ἰδιαιτέραν σπουδαιότητα ἡ παραχωρηθεῖσα διὰ τοῦ ἀνεφερθέντος πρὸ ὀλίγου Κώδικος τῶν Οὐνιτικῶν Ἐκκλησιῶν δικαιοδοσία εἰς τὸν Οὐνιτὴν Πατριάρχην Ἀντιοχείας, ἥτις ἐν τῇ Δύσει ἐθεωρεῖτο, ὅτι ἀνῆκεν ἀποκλειστικῶς εἰς τὸν Πάπαν⁴⁹³. Ἡ σπουδαιότης τῆς διατάξεως ταύτης διὰ τὰς μελλοντικὰς ἐξελίξεις ἐν τῇ διοργανώσει τῆς P.E. καθίσταται σαφῆς καὶ ἐκ τῆς γνώμης, ἣν διετύπωσεν σχετικῶς ὁ διαπρεπὴς προτεστάντης κληρικὸς καὶ θεολόγος A s m u s s e n. Ἐὰν παρόμοιαι διατάξεις, γράφει ὁ A s m u s s e n, ἐθεσπίζοντο ὑπὸ τοῦ Βατικανοῦ καὶ διὰ τὴν περιοχὴν τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης, θὰ συνέβαλλον μεγάλως εἰς τὴν ὑπέθεσιν τῆς Ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν⁴⁹⁴. Ἀποτελεῖ δὲ ἰδιαιτέρως εὐχάριστον γεγονός ἡ καταβαλλομένη ὑπὸ ρωμαιοκαθολικῶν Θεολόγων ἔντονος προσπάθεια πνευματικῆς θεμελιώσεως τοῦ παπικοῦ θεσμοῦ⁴⁹⁵, ὁ ὁποῖος θεωρούμενος καὶ αὐτὸς ἐν τῷ πλαίσιῳ τοῦ ἑνὸς καὶ ἀδιαιρέτου, θείου καὶ ἀνθρωπίνου τῆς Ἐκκλησίας ὀργανισμοῦ προσλαμβάνει, ὡς εἶδομεν, σχετικὴν ἀξίαν καὶ σπουδαιότητα, μεταβαλλόμενος ἀπὸ

491. Πρβλ. M. Schmaus, ἐνθ' ἄν. σελ. 492.

492. R. Grosche, ἐν *Brauchen wir einen Papst?* Köln und Olten 1957 σελ. 67 ἐξ.

493. K. Mörsdorf, *Stieflichter zum neuen Verfassungsrecht der Ostkirche*, ἐνθ' ἄν. σελ. 243.

494. H. Asmussen, ἐν *Brauchen wir einen Papst?* ἐνθ' ἄν. σελ. 38.

495. Ὡς π.χ. ὑπὸ τῶν Karl Adam, Henri de Lubac, J. Danie-lou, Yves Congar, Karl Rahner, R. Grosche, M. Schmaus, Solowjew, Mörsdorf, C. Feckes, Schlier, Wunderle κλπ.

κυριάρχου τῆς Ἐκκλησίας εἰς διάκονον αὐτῆς. Ὡς κύριον καὶ οὐσιῶδες περιεχόμενον τοῦ παπικοῦ λειτουργήματος δὲν προβάλλεται ὑπὸ πολλῶν ρωμαιοκαθολικῶν ἢ ἔννοια τῆς κυριαρχίας, ἀλλὰ τῆς διακονίας. «Ἴσθαι σαφές, τονίζει ὁ S o l o w j e w, ὅτι ἡ κεντρικὴ αὐθεντία τοῦ Παπισμοῦ ἐνέχει σχετικὴν τινα καὶ ὑπηρετικὴν σημασίαν... ἡ ὑπεροχὴ τοῦ ρωμαϊκοῦ πρωτείου δέον νὰ εἶναι οὐχὶ ὑπεροχὴ τῆς κυριαρχίας, ἀλλὰ διακονίας... Οἱ ἀρχιερεῖς ὀφείλου ἐν σταθερᾷ πίστει εἰς τὴν θρησκευτικὴν βάσιν τῆς δυνάμεώς των, οὐχὶ χάριν τῆς δυνάμεως καθ' ἑαυτήν, ἀλλὰ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς δυνάμεως ταύτης, νὰ ἰδρῶν ὑπὲρ τοῦ καλοῦ συμπάσης τῆς Ἐκκλησίας. Ὀφείλου ἐν τῇ αὐθεντίᾳ των νὰ διαβλέπου μόνον τὴν ἐνεργὸν δύναμιν καὶ οὐχὶ αὐτοσκοπόν»⁴⁹⁶. Οἱ βαρυσήμαντοι οὗτοι λόγοι τοῦ S o l o w j e w ἐκρᾶζου τὴν πεποίθησιν, ἥτις ἐπικρατεῖ γενικῶς σήμερον εἰς τοὺς ὁπαδοὺς τῆς Spiritualisierung ἐν σχέσει πρὸς τὸ περιεχόμενον τοῦ Παπικοῦ καὶ γενικώτερον τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ λειτουργήματος. Οὕτω ὁ S c h m a u s ὑποστηρίζει, ὅτι ἡ ἀνωτάτη ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐξουσία συνεπάγεται καὶ τὴν μεγίστην υποχρέωσιν πρὸς διακονίαν, ἐξ οὗ καὶ οἱ Πάπαι αὐτοχαρακτηρίζονται ὡς «servi servorum Dei»⁴⁹⁷. Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ὁ βαρυσήμαντος ὅρος τῆς κυριαρχίας, ὁ ἐκ τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου μεταφυτευθεὶς εἰς τὸ Κανονικὸν καὶ ὁ ὁποῖος τοσοῦτον συνετέλεσεν εἰς τὴν διαφοροποίησιν καὶ ἐκκοσμίκευσιν τῆς Ρ.Ε. ἀντικαθίσταται συνεχῶς καὶ περισσότερον διὰ τοῦ ὅρου τῆς διακονίας, ὁ ὁποῖος καὶ ἀποτελεῖ σήμερον τὸν κυρίως terminum technicum διὰ τὸν προσδιορισμὸν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ λειτουργήματος⁴⁹⁸. Ἐὰν ἐν τῇ αὐτοτελεῖ θεωρήσει καὶ διοργανώσει τῆς ὁρατῆς Ἐκκλησίας τὸ ἐκκλησιαστικὸν λειτουργήμα προσλαμβάνει τὴν χαρακτῆρα τοῦ ἀξιώματος καὶ καθιστᾷ τοὺς φορεῖς αὐτοῦ ἀπὸ διακόνους κυριάρχους τῆς Ἐκκλησίας, ἀντιθέτως ἐν τῷ ἐνιαίῳ καὶ ἀδιαιρέτῳ θείῳ καὶ ἀνθρωπίνῳ τῆς Ἐκκλησίας ὀργανισμῷ πάντες οἱ ἐκκλησιαστικοὶ λειτουργοὶ θεωροῦνται ὡς διάκονοι τοῦ μοναδικοῦ καὶ ὑψίστου κυριάρχου τῆς Ἐκκλησίας, τοῦ Κ.Η.Ι. Χριστοῦ⁴⁹⁹. Ὑπὸ τῶν σπουδαιότερων συγγρῆτων ρωμαιοκαθολικῶν ἐπιστημόνων διακηρύσσεται, ὅτι τὸ ἐκκλησιαστικὸν λειτουργήμα εἶναι κατ' ἐξοχὴν ὑπεύθυνον λειτουργήμα καὶ δέον οἱ φορεῖς αὐτοῦ νὰ ἔχουν βαθυτάτην συναίσθησιν τῶν βαρυτάτων εὐθυνῶν, ἃς ἔχουν ἐπώμισθῃ. Ἡ κανονικὴ τῆς Ἐκκλη-

496. W. S o l o w j e w, Monarchia Sancti Petri,, ἐνθ' ἄν. σελ. 185.

497. M. S c h m a u s, ἐνθ' ἄν. σελ. 465. K. A d a m, Das Wesen des Katholizismus 9ης ἐκδ. 1940 σελ. 57 «Das Amt des Papstes ist wesentlich Dienst an der Gemeinschaft, Liebe, Hingebung».

498. M. S c h m a u s, ἐνθ' ἄν. σελ. 708.

499. Πρβλ. R. G r o s c h e, ἐνθ' ἄν. σελ. 53 «...Darum ist verkehrt, wenn sogar katholische Theologen sich haben verleiten lassen, von der Papstkirche zu sprechen. Die Kirche ist die Kirche Jesu Christi; er allein ist ihr Herr und kein anderer... Er allein lenkt und regiert mit Fug und Recht die Kirche»— Πρβλ. C. D i l l e n s c h n e i d e r, Le Christ, l'unique prêtre et nous ses prêtres. Paris 1960.

σίας τάξεις και ἡ ἐν γένει ὀργάνωσις αὐτῆς δὲν θεωροῦνται πλέον ὡς αὐτοσκοπὸς ἐν τῇ αὐτοτελεῖ και αὐστηρῶς διοργανωμένη ὄρατῇ Ἐκκλησίᾳ⁵⁰⁰. Ὁ κανὼν δικαίου και ἡ ἐξωτερικὴ διοργάνωσις ἐντάσσονται, ὡς εἶδομεν, ὑπὸ τὴν καινὴν τῆς ἀγάπης ἐντολὴν και εὐρίσκουν τὴν δικαίωσίν των ἐν ὅσῳ και καθ' ὅσον ἐξ αὐτῆς ἀπορρέουν. Τὸ νέον πνεῦμα ὅπερ διέπει τὴν ἐρμηνείαν και τὴν θεωρησιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοργανώσεως εἶναι τὸ πνεῦμα τῆς ἐν ἀγάπῃ διακονίας. Τοῦ πνεύματος τούτου διαπρύσιος κῆρυξ ὑπῆρξεν ὁ πολὺς J o h a n A d a m M ö h l e r, ὁ ὁποῖος κατὰ τρόπον τῷ ὄντι θαυμαστὸν περιγράφει τὴν ἀποστολὴν τοῦ ἀνωτάτου ἐκκλησιαστικοῦ λειτουργοῦ ὡς τοῦ ἐνσαρκωτοῦ τοῦ πνεύματος τῆς ἐν ἀγάπῃ διακονίας⁵⁰¹. Ὡς δὲ παρατηρεῖ ὁ C. F e e k e s, ἡ ὑπέροχος αὕτη διδασκαλία τοῦ Möhler ὄχι μόνον διακρατεῖται ζῶσα εἰς τὴν συνείδησιν ἐκλεκτῶν τέκνων τῆς Ρ.Ε., ἀλλὰ και καταβάλλεται προσπάθεια ἵνα μὴ λησμονηθῇ ποτέ!

Παρὰ τὰς σπουδαιότητας ταύτας ἀτόψεις, αἵτινες διατυποῦνται ὑπὸ τῶν ὀπαδῶν τῆς Spiritualisierung και τὴν προσπάθειαν πνευματικῆς θεμελιώσεως τοῦ παπικοῦ θεσμοῦ, πάντες σχεδὸν οἱ συνηγοροῦντες ὑπὲρ αὐτῆς παραμένουν ἐδραῖοι και ἀμετακίνητοι εἰς τὴν ἐκδοχὴν, ὅτι ὁ ἀμετάβλητος και ἀνεπηρέαστος ἐξ οἰασθῆποτε ἱστορικῆς ἐξελιξέως πυρὴν τοῦ παπικοῦ πρωτείου εἶναι ἡ ἐν γένει νομικὴ ὑπεροχὴ ἡ τὸ πρωτεῖον ἐξουσίας τοῦ Πάπα⁵⁰². Ἐν τελικῇ δηλ. ἀναλύσει και ἡ προσπάθεια πνευματικῆς θεμελιώσεως τοῦ παπικοῦ θεσμοῦ οὐδὲν ἕτερον ἐπιδιώκει κατὰ τὴν οὐσίαν αὐτῆς ἢ νὰ περιβάλῃ τὸν ἐπὶ τοῦ πρωτείου τῆς ἐξουσίας θεμελιούμενον παπισμὸν διὰ τοῦ πνευματικοῦ μανδύου. Ὁ παπισμὸς παρομοιάζεται ἐν προκειμένῳ πρὸς ὀρειβάτην, ὁ ὁποῖος

500. K. A d a m, Von Ärgernis zum sieghaften Glauben, ἐν Die Eine kirche, ἐκδ. ὑπὸ E. Kleineidam—O. Kuss 1939 σελ. 42.

501. J o h. A d a m M ö h l e r, Die Einheit in der Kirche oder das Prinzip des Katholizismus, ἐκδ. ὑπὸ J. Geiselman, 1957 σελ. 180 ἐξ. «Weil der Bischof die Liebe aller in lebendigen Bilde darstellen soll, so müssen auch alle bei seiner Wahl tätig sein; alle müssen Zeugnis geben, dass er alle übertreffe an Liebe zu Christus, und an kraft, ihn zu verkünden; alle müssen in ihm den erbliken, der alle verbinden, der, wie er die Liebe aller darstellen, so die Liebe aller auch besitzen müsse. Er ist nicht heiliger als andere, weil er Priester ist, sondern er wurde Priester, weil er heiliger war. Wer zur bischöflichen Würde eilt, ist ihrer unfähig: und wer sie fühlt, der eilt nicht; jener fühlt ihre Last und ihre Mühseligkeit nicht, und wer sie fühlt, der zieht sich zurück; einem höheren Ruf ergibt er sich, nicht dem seinem (der Stimme seines Hochmuts, seiner Herrschsucht usw). — Wegen alles dessen sagte man am liebsten, nicht der Bischof habe diese oder jene Rechte, sondern ihm Komme die Sorge, die Verantwortlichkeit für die ganze Gemeinde zu, und nannte sein Amt einen Dienst, und ihn den Diener aller».

502. M. S c h m a u s, ἐν ὄν. σελ. 487 «Es gibt auch bei ihm einen Kernbereich, der durch keine geschichtliche Entwicklung verändert werden kann. Dies ist der Rechtsvorrang des Papstes überhaupt».

μετὰ πάσης ἐπιμελείας κατώρθωσε νὰ ἀνέλθῃ εἰς τὰς ὑψίστας κορυφὰς καὶ ἀπὸ τοῦ ἱλιγγιώδους ὕψους ἐν ᾧ εὐρίσκεται δὲν δύναται πλέον νὰ κύβη πρὸς τὰ κάτω χωρὶς νὰ θραύσῃ τὸν λαϊκὸν τοῦ ἢ τουλάχιστον νὰ ἀπολέσῃ τὴν ὄψιν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐξ ἄλλου οὔτε καὶ θεωρεῖ ἀναγκαῖον οὔτε καὶ ἐπιχειρεῖ⁵⁰³. Εἶναι δὲ γνωστὸν, ὅτι ἡ καθόλου ἐκκλησιαστικὴ πολιτικὴ τοῦ Βατικανοῦ ρυθμίζεται κυρίως ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀρχῆς τῆς σκοπιμότητος⁵⁰⁴ καὶ τοῦ συνδυασμοῦ φανατικῆς προσηλώσεως εἰς ὠρισμένας βασικὰς ἀρχὰς καὶ τῆς ἐν τῇ πράξει προσαρμογῆς πρὸς τὰς ἐκάστοτε δεδομένας συνθήκας⁵⁰⁵. Ἡ ἀλήθεια τῆς διαπιστώσεως ταύτης ἀπεδείχθη διὰ μίαν εἰσέτι φορὰν διὰ τῆς Ἐγκυκλίου τοῦ Πάπα Πίου IB' «Mystici corporis Christi» 29.6.1943⁵⁰⁶, δι' ἧς ἡ ὑπέροχος εἰκὼν — πραγματικότης τοῦ Παύλου περὶ Ἐκκλησίας ὡς τοῦ μυστικοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ ἐρμηνεύεται ἐν παπικῷ πνευματι⁵⁰⁷, ἐξαιρομένης τῆς ἀντιλήψεως τοῦ Βατικανοῦ περὶ Ἐκκλησίας ὡς κυριαρχίας καὶ συνεκτικότητος ὑπὸ τὸν Χριστὸν καὶ τὸν Ἀντιπρόσωπον Αὐτοῦ τὸν Πάπαν, ὡς ὀρατὴν κεφαλὴν, ἣτις καὶ παρουσιάζεται ὡς τὸ τελικὸν περιεχόμενον καὶ τῆς περὶ τοῦ μυστικοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ εἰκόνας⁵⁰⁸.

3. Σχέσεις Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας

Αἱ τάσεις τῆς Spiritualisierung καθίστανται ἔτι ἐμφανεστεραὶ εἰς τὰς πρὸς τὴν Πολιτείαν σχέσεις τῆς P.E. Οὕτω τὸ σύστημα τῶν σχέσεων Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας τὸ γνωστὸν ὡς παποκαισαρικὸν ἢ ἱεροκρατικὸν, τὴν πραγμάτωσιν τοῦ ὁποίου μετὰ τόσον μεγάλου φανατισμοῦ ἐπεδίωξεν ἡ P.E.

503. H. Dombois, ἔνθ' ἀν. σελ. 296.

504. Πρβλ. Emil Brunner, ἐν Καλογήρου, ἔνθ' ἀν. σελ. 6 ἐξ.

505. Πρβλ. H. Feine, ἔνθ' ἀν. σελ. 595.

506. Πρβλ. A. Kolping, Die Lehrbedeutung der Enzykliken, *Mystici Corporis Christi und Mediator Dei*. Nachw. Zu T.P. Junglas, Die Lehre von der Kirche, Bonn 1949, 379-400.

507. Ἴω ἀν. Καλογήρου, ἔνθ' ἀν. σελ. 66.

508. Πρβλ. ὁμοίως αὐτόθι, σελ. 107 «Ἀναφέραμεν τὴν καὶ ἐν τῇ ρωμαιοκαθολικῇ ἐπιστημονικῇ συνειδήσει ὑπαρξίν τοῦ προβλήματος τούτου, διὰ νὰ στηρίξωμεν τὴν ἄποψιν ἡμῶν, ὅτι ὁ Παπισμὸς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποτελῇ καὶ κατὰ τὴν ρωμαιοκαθολικὴν θεολογικὴν ἀντίληψιν τὴν τελικὴν, ὀριστικὴν ἔκφρασιν τῆς οὐσίας τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ τελευταία αὕτη παραμένει καὶ διὰ πολλοὺς Ρωμαιοκαθολικοὺς ἐσχατολογικὸν μυστήριον. Οὕτω διασφίζεται καὶ εἰς τὰς τάξεις τοῦ Ρωμαιοκαθολικισμοῦ ἡ πίστις, ὅτι τὸ μυστήριον τοῦτο δὲν δύναται νὰ ἐξαντλήται διὰ ἐνοπιῶν καὶ ἰδίᾳ νομικῆς φύσεως, ἀλλὰ μόνον διὰ πνευματικῆς χαρισματικῆς μεθέξεως πρέπει νὰ βιοῦται, ἐφ' ὅσον ἡ ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἰδρυθεῖσα Ἐκκλησία εἶναι τὸ μετ' Αὐτοῦ ἀδιασπάστως ἠνωμένον σῶμα τῶν πιστῶν, τὸ ὑπ' Αὐτοῦ ἀοράτως κυβερνώμενον καὶ διὰ τοῦ ζωοποιοῦ Αὐτοῦ πνεύματος ἐμψυχούμενον οὐχὶ δὲ εἰς ἓν, ἔστω καὶ μεταφυσικῶς ἀλάθητον ἀνθρώπινον ἓν, τὸν Πάπαν συγκεφαλαίουμενον».

κατὰ τὸ παρελθόν, ἀπορρίπτεται σήμερον καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ παπισμοῦ⁵⁰⁹.

Τὸ παπποκριαστικὸν σύστημα θεωρεῖται ὑπὸ τῶν ὀπαδῶν τῶν συγχρόνων κατευθυνσεων, ὅτι ἀντιστρατεύεται πρὸς αὐτὴν ταύτην τὴν οὐσίαν τῆς Ἐκκλησίας ὡς θείου καὶ ὑπερκοσμίου ὀργανισμοῦ καὶ τὴν ἀποστολὴν αὐτῆς, ἀποκλειομένης τῆς χρήσεως τῆς ὕλικῆς δυνάμεως πρὸς ἐπίτευξιν τῶν ἐπιδιώξεών της. Ἡ Ἐκκλησία δὲν εἶναι κεκλημένη, ἵνα ἐνταχθῆ ἔν τῃ ἐγκοσμίῳ τάξει πραγμάτων ὡς εἰς τῶν ὀργανισμῶν αὐτῆς. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἡ Ὀδοιπόρος, ἥτις ἀποσκοπεῖ εἰς τὴν ἀναγέννησιν τῶν ἀνθρωπίνων καρδιῶν καὶ τὴν μεταβολὴν συμπάσης τῆς ἀνθρωπότητος εἰς Σῶμα Χριστοῦ, ὡς παρατηρεῖ χαρακτηριστικῶς ὁ Καθηγητῆς S c h m a u s⁵¹⁰. Σήμερον ὄχι μόνον δὲν ἐπιδιώκεται ὑπὸ τῆς P.E. ἡ ἄμεσος κυριαρχία ἐπὶ τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας, ἀλλὰ καὶ θεωρεῖται ἡ τυχὸν ἐπίτευξις ταύτης ὡς συνεπαγομένη τεραστίους κινδύνους. Διότι ἡ ἐκκλησιαστικοποίησις τοῦ («κόσμου») περικλείει τὸν κίνδυνον νὰ μεταβληθῆ τελικῶς εἰς ἐκκοσμικεῖσιν τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ λίαν ὀδυνηρὰ πείρα τῆς P.E. ἐκ τῆς ἀντιθέτου προσπαθείας δὲν ἀπεκτήθη, ὡς φαίνεται, ἐπὶ ματαίῳ. Εἶναι δὲ ἐξόχως χαρακτηριστικόν, ὅτι ρωμαιοκαθολικοὶ ἐπιστήμονες τῆς περιωπῆς τοῦ K a r l A d a m ὑποστηρίζουν, ὅτι ἡ ἐχθρικὴ στάσις τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας ἐναντι τῆς P.E. ἀπετέλεσε πηγὴν εὐλογίας διὰ τὴν παπικὴν Ἐκκλησίαν, ἥτις χωρὶς καὶ παρὰ τὴν θέλησίν της ἀπεδρασεύθη ἐκ τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας καὶ τείνει νὰ ἐπανεύρῃ τὸν ἀρχικὸν πνευματικὸν της χαρακτήρα⁵¹¹.

509. Vincenzo del Giudice, Nozioni di diritto Canonico, Milano 1951 σελ. 230 ἐξ. E i c h m a n n - M ö r s d o r f, ἐνθ' ἄν. σελ. 53 ἐξ. M. S c h m a u s, ἐνθ' ἄν. σελ. 491 «In rein weltlichen Dingen als solchen beansprucht der Papst keine unmittelbare Gewalt. Die mittelalterlichen Forderungen mancher Päpste waren Zeitbedingt. Sie waren Ausfluss der politischen Entwicklung, nicht Entfaltung der Stiftung Christi». Οἱ Πάπαι ὅμως τῆς περιόδου τῆς ἐκκοσμικεύσεως διεξεδίκουν τὴν potestatem directa in temporalia ὡς ἀνήκουσαν αὐτοῖς δυνάμει τῆς ὑπ' αὐτῶν διεκδικουμένης ἀποκλειστικῆς διαδοχῆς τοῦ Ἁγ. Πέτρου καὶ τῆς ἐκπροσωπήσεως τοῦ Κυρίου ἐπὶ τῆς γῆς.

510. M. S c h m a u s, ἐνθ' ἄν. σελ. 449.

511. K a r l A d a m, Das Problem des Geschichtlichen im Leben der Kirche ἐν Jahresbericht der Görresgesellschaft 1936, 79.

512. Ὡς γνωστὸν ὁ προσδιορισμὸς τῶν ἀρχῶν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὀποίων θὰ ἔδε' κατὰ τὴν P.E. νὰ ρυθμίζονται αἱ σχέσεις Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας δὲν καθωρίσθησαν ὑπὸ τοῦ Codicis Iuridici. Πρβλ. D e l G i u d i c e, ἐνθ' ἄν. σελ. 230. «Tali principie sono a fondamento di quella parte del diritto della Chiesa, che è detta «ius publicum externum» — non si trovano dichiarati nel codex iuris canonici, né sono stati oggetto, nella loro complessità, di definizioni dogmatiche». Αἱ βασικαὶ ἀρχαί, ἃς προσπαθεῖ σήμερον νὰ ἐφαρμόσῃ ἡ P.E. εἰς τὰς πρὸς τὴν Πολιτείαν σχέσεις της ἐτέθησαν ὑπὸ τοῦ Πάπα Λέοντος ΙΓ' διὰ τῶν πράγματι σπουδαίων Ἐγκυκλίων του: Diuturnum illud τῆς 29. 6. 1881, Immortale Dei τῆς 1. 11. 1885, Libertas praestantissimum τῆς 20.6.1888, Sapientiae christianae τῆς 10.1. 1890, Graves dei communi τῆς 18.1.1901.

Ἐκκλιούσα ἡ Ρ.Ε. ἐκ τῆς θεμελιώδους ἀρχῆς, ὅτι Ἐκκλησία καὶ Πολιτεία⁵¹² ἔχουν θεῖαν τὴν προέλευσιν, συμπληροῦσαι ἀλλήλας, ἀποκρούει καὶ τὸ σύστημα τοῦ χωρισμοῦ Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας⁵¹³. Ἔτι δὲ σφοδρότερον ἀντιτίθεται καὶ δικαίως πρὸς τὴν ἄποψιν, καθ' ἣν ἡ Ἐκκλησία δὲν δικαιούται νὰ ἀσκῇ ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς ρυθμίσεως τῶν γενικωτέρων κοινωνικῶν καὶ πολιτιστικῶν προβλημάτων, ἅτινα καθ' οἷονδὴποτε τρόπον εἶναι δυνατόν νὰ ἐπιδρῶν ἐπὶ τὸ ἔργον τῆς ἀπολυτρώσεως⁵¹⁴. Τοῦναντίον μάλιστα ἡ Ρ.Ε. ἀναπτύσσει μεγίστην δραστηριότητα πρὸς πάσας τὰς κατευθύνσεις τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, ἐπιδιώκουσα διὰ τῆς κινητοποιήσεως πάντων τῶν εἰς τὴν διάθεσιν τῶν μελῶν αὐτῆς εὐρισκομένων μέσων νὰ κατευθίγη τοὺς ἀνθρώπους πρὸς τὸν ὑπ' αὐτῆς τεθέντα σκοπὸν⁵¹⁵. Οὕτω ἡ Ρ.Ε. ἐγκαταλείψασα τὴν ἐπιδιώξιν τῆς ἀμέσου ὑποταγῆς τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας, ἐπέτυχε τὴν ἀσκήσιν τεραστίας ἐπιρροῆς ἐπ' αὐτῆς. Ἡ πολιτικὴ ἐξουσία, ἰδίᾳ εἰς τὰ πλεῖστα τῶν Κρατῶν τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης, δὲν διαβλέπει πλέον εἰς τὸν παπισμὸν τὸν Ἀνταγωνιστήν. Ἀντιθέτως μάλιστα αἱ διαμορφωθεῖσαι μεταπολεμικῶς διεθνεῖς συνθήκαι ἐν Εὐρώπῃ κατέστησαν τὸ Βατικανὸν πολύτιμον συνεργὸν εἰς τὴν ἀντιμετώπισιν τοῦ ἐκ τοῦ κομμουνισμοῦ κινδύνου. Ἡ τόσις αὕτη τῆς Spiritua-lisierung εὔρεν εἰδικῶς ὡς πρὸς τὸ πρόβλημα τῶν σχέσεων Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας τὴν ἀποκορύφωσιν τῆς εἰς τὴν διὰ τῆς συνάψεως τῆς συλλήκῃς τοῦ Λατερανοῦ τῷ 1929⁵¹⁶ ἐπίλυσιν τοῦ περιφήμου ρωμαϊκοῦ προβλήματος διὰ τῆς δημιουργίας τοῦ μικροσκοπικοῦ Κράτους τῆς πόλεως τοῦ Βατικανοῦ. Διὰ τῆς ὑπογραφῆς τῆς συνθήκης τοῦ Λατερανοῦ ἡ Ρ.Ε. παρητεῖτο ὀριστικῆς καὶ ἐκουσίως τῆς ἀσκήσεως πάσης ἀμέσου κοσμικῆς ἐξουσίας. Τὸ Κράτος τοῦ Βατικανοῦ δυνατόν νὰ ἔχη ἐξ ἐπόψεως δικαίου τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα Κράτους, κατ' οὐσίαν ὁμῶς στερεῖται ὑπηκόων, ἔχον μόνον ὑπαλλήλους καὶ ἀποτελεῖ μικρὰν περιοχὴν, ἥτις ἔχει ὡς βασικὸν σκοπὸν τοῦτο μὲν τὴν μὴ ὑπαγωγὴν τοῦ Ρωμαίου ποντίφηκος ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν οἰουδὴποτε κοσμικοῦ ἀρχοντος, τοῦτο δὲ τὴν ἐλευθέραν ἀσκήσιν τῶν ποιμαντορικῶν αὐτοῦ καθηκόντων. Ὁ Friedrich Heiler διαβλέπει εἰς τὴν οικειοθελῆ

513. Eichmann-Mörsdorf, ἐνθ' ἀν. σελ. 63.

514. Πρβλ. W. v. Loewenich, ἐνθ' ἀν. σελ. 380 ἐξ.

515. Ἰδιαιτέρως ἐπιτυχῆς ὑπῆρξεν ἐν προκειμένῳ ἡ ὑπὸ τῆς Ρ.Ε. ἀξιοποίησις τῆς πολιτικῆς δυνάμεως διὰ τοῦ σχηματισμοῦ τῶν χριστιανοδημοκρατικῶν κομμάτων, δι' ὧν ἀσκεῖται μεγίστην ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ πολιτικοῦ καὶ τοῦ κρατικοῦ ἐν γένει μηχανισμοῦ. Σπουδαία ἦσαν καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῆς κινητοποιήσεως τῶν λαϊκῶν μαζῶν καὶ ἰδίως τῆς νεότητος διὰ τῆς «Καθολικῆς δράσεως».

516. Πρβλ. A. C. Jemolo, La questione romana, Milano 1938 (Documenti 1862-1929), Τοῦ αὐτοῦ, Chiesa e Stato negli ultimi cento anni, Torino 1948. — A. Hagen, Die Rechtsstellung des Heil. Stuhles nach den Lat. Vert. (Tübinger Abh. z. öff. R.) 1930.

ταύτην κατ' οὐσίαν παραίτησιν ἀπὸ τῆς ψευδοκωνσταντινείου δωρεᾶς τὴν μεγίστην μεταβολὴν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Παπισμοῦ. Ἔχεται δὲ δι' ἐλπίδος, ὅτι εἰς τὸ μέλλον θὰ ἀναιρεθοῦν καὶ αἱ λοιπαὶ ἐκ τῶν ψευδοῦσιδωρείων διατάξεις ἐπελθοῦσαι ἀλλοιώσεις ἐν τῇ διοργανώσει τῆς Ρ.Ε.⁵¹⁷.

Πάντως τὸ πρόβλημα τῶν πρὸς τὴν Πολιτείαν σχέσεων τῆς Ρ.Ε. ἀποτελεῖ, εἶναι δυνατὸν νὰ εἴπη τις, τὴν ἀχίλλειον πτέρναν αὐτῆς. Παρὰ τὰς τάσεις τῆς Spiritualisierung, αἵτινες χαρακτηρίζουν τὴν σύγχρονον ἐξέλιξιν ἐν τῷ δικαίῳ αὐτῆς καὶ αἱ ὁποῖαι ἐξηγοῦνται καὶ ἐκ τῶν διαμορφωθείσων ἐξωτερικῶν συνθηκῶν, αἵτινες καὶ ἀναγκαστικῶς ἐν πολλοῖς ἐπέβαλλον τὴν τοιαύτην ἐξέλιξιν, τὸ ὅλον σύστημα τῆς ὀργανώσεως τῆς Ρ.Ε. καθιστᾷ αὐτὴν ἐξόχως ἐπιρρεπῆ πρὸς συνεχῶς καὶ ἐνεργότεραν ἀνάμειξιν εἰς τὰ τοῦ κόσμου, τοῦ ὁποῦ ἡ ἐξωτερικὴ αἴγλη καὶ λάμψις παραμένει πάντοτε διὰ τὴν Ρ.Ε. μέγας πειρασμός.

Σ Υ Μ Π Ε Ρ Α Σ Μ Α Τ Α

Κατὰ τὴν μακρὰν διερεύνησιν τῆς διοργανώσεως τῆς Ρ.Ε. κατεβλήθη προσπάθεια ἀντικειμενικῆς καὶ ἀπροκαταλήπτου ἐρεύνης, θεμελιωθεῖσης κυρίως ἐπὶ ἀδιαψεύστων ἱστορικῶν δεδομένων, μάλιστα δὲ ἐπὶ ὁμολογιῶν ἐπιστημόνων ἀνηκόντων εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν Ρ.Ε.

Τὸ κύριον συμπέρασμα τῆς μετὰ χεῖρας ἐργασίας εἶναι δυνατὸν νὰ συνοψισθῇ εἰς τοῦτο, ὅτι ἡ Ρ.Ε. ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν ὠρισμένων παραγόντων καὶ δὴ τοῦ ρωμαϊκοῦ νομικοῦ πνεύματος τῆς ἀπολύτου κυριαρχίας καὶ ἐπιβολῆς ἐμφανίζεται κατὰ τὴν μέχρι τοῦ σχίσματος περίδον (1054) ἐν πλήρει διαφοροποιήσει ἀπὸ τὰς θεμελιώδεις ἀρχὰς τοῦ πολιτεύματος τῆς ἀρχαίας καὶ ἀδαιρέτου Ἐκκλησίας. Ἀπὸ τοῦ σχίσματος καὶ ἐντεύθεν ἡ τοιαύτη διαφοροποίησις τῆς Ρ.Ε. καὶ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς σχολαστικῆς θεολογίας καὶ τῆς ἀριστοτελείου φιλοσοφίας, μάλιστα δὲ τοῦ ἐνδοκοσμικισμοῦ καὶ τοῦ ὀρθολογισμοῦ, κατέληξεν εἰς τὴν ἐκκοσμίκευσιν τοῦ ὄργανισμοῦ αὐτῆς, τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῆς ὁποίας συνίσταται εἰς τὴν διαίρεσιν τοῦ ἐνιαίου καὶ ἀδαιρέτου, θείου καὶ ἀνθρωπίνου τῆς Ἐκκλησίας ὄργανισμοῦ, καὶ εἰς τὴν αὐτοτελῆ ὀργάνωσιν τοῦ ὄρατοῦ αὐτῆς τμήματος. Οὕτω ἐνῶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ καὶ ἀδαιρέτῳ Ἐκκλησίᾳ ἡ ὀργάνωσις συνετελεῖτο ὑπὸ τὸ πρῖσμα τῆς ἐνότητος τοῦ θείου καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου παράγοντος, τοῦ δικαίου αὐτῆς εὐρισκομένου ἐν ἀπολύτῳ συνδέσει πρὸς τὴν οὐσίαν τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὑπ' αὐτῆς προσδιοριζομένου ὡς κατ' ἐξοχὴν πνευματικοῦ καὶ ὑπερκοσμίου δικαίου, ἀντιθέτως ἐν τῇ Ρ.Ε. ἡ διαίρεσις τῆς ὄρατῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τῆς ἀοράτου καὶ ἡ αὐτοτελῆ ὀργάνωσις τῆς ὄρατῆς Ἐκκλησίας ὠδήγησεν εἰς τὴν ἐν αὐτῇ ἀνατροπὴν τῆς ἱεραρχίας τῶν ἀξιῶν διὰ τῆς μεταθέσεως τοῦ κέντρου τῆς βαρῦτητος ἐκ τοῦ θείου παράγοντος εἰς τὸν ἀνθρώπινον, ἐκ τῆς οὐσίας εἰς τὴν μορφήν καὶ ἐκ τῆς ἐλευθερίας τοῦ πνεύματος τῆς ἀγάπης εἰς τὸ νεκρὸν γράμμα τοῦ νόμου. Εἰδικώτερον :

1.) Ὡς πρὸς τὸ πρόβλημα τῶν σχέσεων Ἐκκλησίας καὶ Δικαίου διεπιστώθη ὅτι ἡ σύνδεσις τοῦ δικαίου τῆς Ρ. Ἐκκλησίας πρὸς τὴν οὐσίαν αὐτῆς ἤρξατο κατὰ τὴν μέχρι τοῦ σχίσματος περίδον ἐξασθενούσα, μετατρεπομένου αὐτοῦ εἰς τυπικὸν καὶ ἐξωτερικὸν δίκαιον, παρόμοιον πρὸς τὸ ἐπικρατοῦν ἐν τῇ Συναγωγῇ. Σύμπας ὁ θρησκευτικὸς βίος ἐν τῇ Δύσει ὑπάγεται βαθμιαίως εἰς τὰ πλαίσια αὐστηρῶς καθοριζομένων νομικῶν διατάξεων. Τὸ Δίκαιον ἀπὸ βοηθητικοῦ καὶ ὑπηρετικοῦ στοιχείου τείνει νὰ μεταβληθῇ εἰς κυρίαρχον. Μεγίστη δὲ ἐμφανίζεται ἡ ἀπειλὴ τῆς ὑποταγῆς τοῦ σκοποῦ εἰς τὸ μέσον καὶ τοῦ θείου ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ παράγοντος εἰς τὸν ἀνθρώπινον. Οἱ τύποι ἐκλαμβάνονται ὡς μέρος τῆς οὐσίας. Ἡ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ δεσπόζουσα ἀρχὴ τῆς ἐνότητος εἰς τὴν οὐσίαν καὶ τῆς ποικιλίας εἰς τὰ ἦθη

και τὰ ἔθιμα ἀντικατεστάθη ὑπὸ τῆς τάσεως πρὸς ἐπιβολὴν τοῦ ἐξωτερικοῦ καθολικισμοῦ, ἦτοι τῆς τάσεως πρὸς ἐπιβολὴν τῆς ἐξωτερικῆς ἐνότητος ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ πέρα τῶν κυρίων σημείων τοῦ δόγματος. Τὸ Ρωμαϊκὸν νομικὸν πνεῦμα συντελεῖ εἰς τὴν ὁμοιομορφίαν καὶ τὴν τυποποίησιν τῶν λεπτομερειῶν ἐν τῇ λατρείᾳ καὶ τῇ διοργανώσει καὶ τὴν μεταβολὴν τοῦ κατ' ἐξοχὴν πνευματικοῦ καὶ ὑπερκοσμίου ὀργανισμοῦ εἰς αὐστηρῶς νομικῶς ὀργανωμένον καθίδρυμα. Τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τοῦ ρωμαϊκοῦ νομικοῦ πνεύματος τῆς ἀπολύτου κυριαρχίας καὶ ἐπιβολῆς κατέστη καὶ τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῆς Ρ.Ε. Ἀποτέλεσμα τῆς διαιρέσεως τῆς Ἐκκλησίας εἰς ὄρατὴν καὶ ἀόρατον καὶ τῆς προβολῆς τοῦ ἀνθρωπίνου παράγοντος ὑπὸ τὴν μορφήν τοῦ παπικοῦ θεσμοῦ ὑπῆρξεν, ὅτι ὁ μέχρι τοῦ σχίσματος προσδιορισμὸς τῆς Ἐκκλησίας ἐξ ἐπόψεως δικαίου ὡς Ἰδρύματος (Anstalt) ἀντικατεστάθη διὰ τοῦ ὄρου Σωματεῖον (Körperschaft). Τὸ Δίκαιον ἀπεξενώθη οὕτω ἔτι πλέον τῆς οὐσίας τῆς Ἐκκλησίας, ἡ δὲ ἐπιστήμη τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου διεχωρίσθη ἀπὸ τοῦ κυρίως κορμοῦ τῆς Θεολογίας καὶ κατέστη αὐτόνομος καὶ ἀνεξάρτητος χαρακτηριζομένη ὡς «Theologiae practicae externae». Εἰς τὸν ἀγῶνα ἐπιβολῆς μεταξὺ τῆς Θεολογίας καὶ τῆς Νομικῆς ἐν τῷ πεδίῳ τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου ἐπεκράτησε τὸ Ρωμαϊκὸν Δίκαιον, τοῦ ὁποῦ αἱ ἔννοιαι, ἡ περιπτωσιολογία καὶ ἡ ἐν γένει ὀρολογία προσέδωσαν εἰς αὐτὸ τὰ οὐσιώδη γνωρίσματα τῆς Νομικῆς ἐπιστήμης. Ἡ συντελεσθεῖσα κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἀνεξαρτήτως ἀπὸ τῆς οὐσίας τῆς Ἐκκλησίας ἀνθρῶσις τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου ὠδήγησεν εἰς τὴν ἐκμηδένησιν τῆς ἀληθοῦς ἐννοίας τῆς Ἐκκλησίας ὡς τοῦ κατ' ἐξοχὴν θείου καὶ ὑπερκοσμίου ὀργανισμοῦ. Ὁ ἐξ ἐπόψεως Δικαίου χαρακτηρισμὸς τῆς Ἐκκλησίας ὡς Σωματείου συνετέλεσεν εἰς τὴν ριζικὴν μεταβολὴν τῆς ὕφης καὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ Δικαίου τῆς Ρ.Ε. καὶ τῆς ἀνατροπῆς τοῦ μέχρι τοῦ σχίσματος θεμελίου αὐτοῦ. Πράγματι, ὡς διεπιστώθη, μέχρι τοῦ σχίσματος (1054) τὸ Δίκαιον τῆς Ρ.Ε. παρὰ τὰς διαφοροποιήσεις καὶ ἀλλοιώσεις ἃς ὑπέστη ἐκ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ Ρωμαϊκοῦ Δικαίου, παρέμεινε κατὰ βάσιν ὀρθοσκευτικὸν Δίκαιον. Βάσις τοῦ πολιτεύματός της ἦτο τὸ μυστήριον τῆς ἱερωσύνης, δι' ἧς ἐκτάτο ἡ ἱερατικὴ τελετουργικὴ ἐξουσία (potestas ordinis) ἀπόρροια καὶ παρακολούθημα τῆς ὁποίας ἦτο ἡ διοικητικὴ ἐξουσία (potestas iurisdictionis). Ἡ ἐπελθούσα ἐκκοσμικεῖσις ἰδίως ἀπὸ τοῦ 12ου αἰῶνος συνίσταται εἰς τὴν ἀλλοίωσιν τοῦ θεμελίου τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ πολιτεύματος, ἦτοι τοῦ μυστηρίου τῆς ἱερωσύνης διὰ τῆς ἀναπτύξεως ὑπὸ τῆς σχολαστικῆς Θεολογίας τῆς διδασκαλίας περὶ τοῦ ἀνεξίτηλου χαρακτῆρος τῆς ἱερωσύνης (characteris indelibilis) καὶ τῆς συνεπέια ταύτης ὀξείας διαιρέσεως τῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐξουσίας εἰς καθαρῶς ἱερατικὴν τελετουργικὴν ἐξουσίαν καὶ εἰς τὴν διοικητικὴν ἐξουσίαν ὡς καὶ εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ θεσμοῦ τοῦ ἀπολελυμένως χειροτονεῖσθαι παρὰ

τὴν κατηγορηματικὴν καὶ ἐπὶ ποινῇ ἀκυρότητος ἀπαγόρευσιν τοῦ θου Κανόνος τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Ἐνῶ δὲ πρὸ τοῦ σχίσματος ἡ τελετουργικὴ ἐξουσία ἦτο ἡ κυρία ἐξουσία, παρακολούθημα τῆς ὁποίας ἦτο ἡ διοικητικὴ, ἀπὸ τοῦ σχίσματος καὶ ἐντεῦθεν ἀνατρέπεται ἐν τῇ Ρ.Ε. ἡ μεταξὺ τῶν δύο ἐξουσιῶν καὶ τῶν εἰς αὐτάς στοιχοῦσῶν ἱεραρχιῶν, ἦτοι τῆς hierarchie ordinis καὶ τῆς hierarchie iurisdictionis, τάξις ἀπονεμομένου τοῦ προβαδίσματος εἰς τὴν διοικητικὴν ἐξουσίαν καὶ τὴν στοιχοῦσαν αὐτῇ hierarchiam iurisdictionis, δηλονότι εἰς τὸ ἀνθρώπινον δικαίον ἀντὶ τοῦ θείου. Οὕτω ἡ διοικητικὴ ἐξουσία κατέστη ἀνεξάρτητος τῆς ἱερωσύνης, τοῦ Πάπα δυναμένου ν' ἀπονέμῃ ταύτην εἰς πᾶν μέλος τῆς Ρ.Ε. ἀνεξαρτήτως τῆς ἱερατικῆς ἢ μὴ ιδιότητός του. Ὅθεν ἡ προσπάθεια τῶν Παπῶν πρὸς κατάκτησιν τῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ plenitudinis potestatis καὶ τῆς ὑπ' αὐτῶν ἀντικατάστασεως τοῦ Κυρίου ὡς κεφαλῆς καὶ τῆς ὁρατῆς Ἐκκλησίας προεκάλεσε, τοῦτο μὲν τὴν διαίρεσιν τοῦ ἐνός καὶ ἀδιαιρέτου τῆς Ἐκκλησίας ὀργανισμοῦ εἰς ὁρατὸν καὶ ἀνθρώπινον ἐξ ἐνός καὶ ἀόρατον καὶ θεῖον ἐξ ἑτέρου, τοῦτο δὲ εἰς τὴν ὀξεῖαν διαίρεσιν τῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐξουσίας εἰς potestatem ordinis καὶ potestatem iurisdictionis καὶ κατὰ συνέπειαν εἰς τὴν προβολὴν καὶ ἐπικράτησιν τοῦ ἀνθρώπινου δικαίου ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ διὰ τοῦ ἀποχωρισμοῦ τῆς ἐπιστήμης τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου ἀπὸ τῆς Θεολογίας καὶ τῶν κανόνων Δικαίου ἀπὸ τῶν θεμελιωδῶν ἠθικῶν κανόνων. Αἱ ἔννοιαι διακονία (ministerium) καὶ πίστις (fides) ἀντικατεστάθησαν ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου διὰ τῶν ἐνοιῶν κυριαρχία (dominium) καὶ ὑποταγὴ (subjectio), δικαιοδοσία (iurisdiction) καὶ δουλεία (servitus). Ἡ Ρ.Ε. ἐμφανίζει κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἐκκοσμικεύσεως ἀνάμειξιν καὶ τοῦτο αὐτὸ σύγχυσιν καθ' ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν σχέσιν θεοῦ καὶ ἀνθρώπινου, πνευματικοῦ καὶ ἐγκοσμίου. Τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῶν σχέσεων Ἐκκλησίας καὶ Δικαίου συνίσταται εἰς τὴν πλήρη καὶ ἀναμφισβήτητον κυριαρχίαν τοῦ ὑπὸ τῶν Παπῶν τιθεμένου Δικαίου, δηλονότι τοῦ ἀνθρώπινου Δικαίου. Γενικῶς δὲ ἐνῶ πρότερον τὸ Δικαίον ἀπετέλει ἐν τῶν παραγόντων διαμορφώσεως τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ βίου τῆς Δύσεως, κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τῆς ἐκκοσμικεύσεως ἀπέβη ὁ ἀπόλυτος κυρίαρχος καὶ ρυθμιστὴς τοῦ καθόλου ἐκκλησιαστικοῦ βίου αὐτῆς.

2. Σημαντικώταται παρεκκλίσεις διεπιστώθησαν καὶ εἰς τὸ πολίτευμα τῆς Ρ.Ε. καὶ δὴ εἰς τὴν μορφήν αὐτοῦ. Αἱ θεμελιώδεις ἀρχαὶ τοῦ πολιτεύματος τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, ἡ τῆς ζώσης ἐνότητος τῶν μελῶν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος καὶ τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ λειτουργημάτων, ἡ τῆς ἱεραρχικῆς ὀργανώσεως καὶ ἡ τοῦ συνοδικοῦ συστήματος διοικήσεως, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἀνωτέρω παραγόντων, ἐνοθεύθησαν καὶ ἀνετράπησαν. Τὴν πνευτικὴν ἐνότητα διεδέχθη ὁ νομικὸς καταναγκασμός. Ἡ διάκρισις τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας εἰς κληρὸν καὶ λαόν, διάκρισις ὑφισταμένη ἀκριβῶς πρὸς πραγμάτωσιν τῆς ἐνότητος τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος, μετεβλήθη εἰς διαίρε-

σιν και αντίθεσιν μεταξύ κλήρου και λαού. Ούτω ο κλήρος επιβάλλει την πλήρη Ιεροκρατίαν. Οί επίσκοποι υποτάσσουσιν τὸν ὑπ' αὐτοὺς κλήρον. Ὁ Πάπας επιβάλλει αὐστηρὰν πειθαρχίαν εἰς τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἐπισκόπους. Τὸ μητροπολιτικὸν σύστημα διοικήσεως ἐξηθροώθη ὑπὸ τοῦ παπισμοῦ και ἡ θεμελιώδης ἀρχὴ τῆς κατ' οὐσίαν Ισότητος μεταξύ τῶν ἐπισκόπων κατηργήθη. Αἱ σύνοδοι ἐν τῇ Δύσει ὑπεβιβάσθησαν εἰς ἀπλοῦν συμβουλευτικὸν ὄργανον τῶν Παπῶν, οἵτινες διώκουν τὴν Παπικὴν Ἐκκλησίαν διὰ μέσου τῆς Παπικῆς αὐλῆς και τῶν ἀντιπροσώπων των Βικαρίων. Ἡ πνευματικὴ ἐνότης, ἥτις καθ' ὑπέροχον τρόπον εὔρε τὴν νομικὴν αὐτῆς ἀποτύπωσιν εἰς τὸ συνοδικὸν πολίτευμα και δὴ εἰς τὴν Οἰκουμενικὴν Σύνοδον ἀντικατεστάθη ὑπὸ αὐστηρᾶς νομικῆς ὀργανώσεως, ἐν ἣ ἡ ὑπεράτη νομοθετικὴ, δικαστικὴ και διοικητικὴ ἐξουσία συνεγκεντρώθη εἰς τὸν ἐπίσκοπον Ρώμης. Τὸ πολίτευμα τῆς Ρ.Ε. κατέστη οὕτω μοναρχικόν. "Ὅτι συνετελέσθη μέχρι τοῦ σχίσματος de facto ἐτελειώθη κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἐκκοσμικεύσεως και de iure. Ὁ ἐπίσκοπος Ρώμης κατέστη μονοκράτωρ τῆς Ρ.Ε. ὑποκαταστήσας ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ θεοῦ τῆς Ἐκκλησίας ταύτης Δικαίου τὸν Θεῖον τῆς Ἐκκλησίας Ἰδρυτὴν ὡς Κεφαλὴν και τῆς ὁρατῆς Ἐκκλησίας. Ἡ διαίρεσις μεταξύ ὁρατῆς και ἀοράτου Ἐκκλησίας και ὁ ἐξ ἐπόψεως Δικαίου προσδιορισμὸς τῆς ὁρατῆς Ἐκκλησίας ὡς «σωματείου» συνετέλεσεν εἰς τὴν ταύτισιν τοῦ Πάπα μετὰ τῆς ὁρατῆς Ἐκκλησίας. Εἰς αὐτὸν ὡς ἐκπρόσωπον τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς ἐνσαρκούται κατὰ θεῖαν βούλησιν ἡ Ἐκκλησία, ἥτις ἐξαφανίζεται πρὸ τῆς παπικῆς plenitudinis potestatis. "Ὅτι πράττει ὁ Πάπας τὸ πράττει ἡ Ἐκκλησία, εἰς τὸν ὁποῖον συγκεντροῦται ἅπανα ἢ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ αὐθεντία, ἢ δὲ ὑποταγὴ εἰς αὐτὸν εἶναι ἀπαραίτητος διὰ τὴν σωτηρίαν! Αἱ οὕτω καλούμεναι «οἰκουμενικαὶ» σύνοδοι τῆς Ρ.Ε., αἵτινες οὐδὲν ἕτερον ἦσαν ἢ διεύρυνσις τῶν παπικῶν γενικῶν Συνόδων ὑπετάγησαν κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἐκκοσμικεύσεως εἰς τὸν Πάπαν. Ἀπὸ τοῦ 11ου αἰῶνος καθιερώθη ὁ τίτλος «ἐλαίω ἀποστολικῆς ἑδρας ἐπίσκοπος», ἀπὸ δὲ τοῦ Γρηγορίου Θ' ἐθεσπίσθη ἡ γενικὴ ὑποχρέωσις τῶν ἐπισκόπων, ὅπως δίδουν ὄρκον ὑπακοῆς εἰς τὸν Πάπαν.

Ἡ συγκέντρωσις πάσης τῆς ἐν τῇ Ρ.Ε. ἐξουσίας εἰς τὸν Πάπαν και εἰς τὴν *hierarchieam iurisdictionis* και ἡ ταύτισις αὐτῶν πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν συνετέλεσεν εἰς τὴν κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἐκκοσμικεύσεως ἔτι περαιτέρω ἐπαύξησιν τῆς ὑφισταμένης μεταξύ κλήρου και λαοῦ διαίρεσεως και ἀντιθέσεως. Ἡ ὀξύτερα ἐκφρασις τῆς ἀντιθέσεως και τοῦτ' αὐτὸ ἐχθρότητος τῶν δύο τάξεων, ἐξ ὧν θεμελιωδῶς συνίσταται τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας ὑπήρξεν ἢ διακήρυξις τοῦ Πάπα Βονιφατίου Η', καθ' ἣν οἱ λαϊκοὶ εἶναι ἐχθροὶ τῆς Ἐκκλησίας! Τὸ λαϊκὸν στοιχεῖον ἐν τῇ Ρ.Ε. οὐ μόνον ἐστερήθη σχεδὸν τελείως οἰασθήποτε ἐνεργοῦ συμμετοχῆς εἰς τὴν διακυβέρνησιν τῆς Ρ.Ε., περιελθὼν εἰς τὴν θέσιν τοῦ δεγομένου ἀπλῶς τὴν ἡγεσίαν τοῦ κλήρου, ἀλλὰ ἤρχισεν ἀπὸ τοῦ 13ου αἰῶνος νὰ στερῆται και τῆς συναισθήσεως, ὅτι ἀπετέλει

τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας, ὅτι δηλ. ἡ Ἐκκλησία ἦτο τὸ σῶμα, τὸ ὁποῖον ἀπηρτίζετο ἐκ τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ καὶ περιῆλθεν εἰς τὴν θέσιν τοῦ ὑποταταγμένου καὶ ὑποτελοῦς. Ἡ θέσις τῶν λαϊκῶν ἐν τῇ Ρ.Ε. ἐν σχέσει πρὸς τὴν διακυβέρνησιν τῆς Ἐκκλησίας ὁμοιάζει πῶς πρὸς τὴν θέσιν τῶν δούλων ἐν τῇ Ρωμαϊκῇ Πολιτείᾳ καὶ ἐν τῷ καθόλου συστήματι τοῦ Ρωμαϊκοῦ Δικαίου, ἐν ᾧ ἔστεροῦντο οὗτοι τοῦ δικαιώματος νὰ εἶναι ὑποκείμενον ἐννόμων σχέσεων. Ἐὰν τὸ οὐσιώδες στοιχεῖον τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος εἶναι ἡ δημιουργία, ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ εὐθύνη ἐν τῇ Ρ.Ε. τὸ λαϊκὸν στοιχεῖον ἔστερήθη ὡς πρὸς τὴν διακυβέρνησιν τῆς Ἐκκλησίας τῶν χαρακτηριστικῶν τούτων γνωρισμάτων τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος. Τὸ πνεῦμα τῆς ἐκκοσμικεύσεως τὸ ἐπικρατοῦν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἐμφαίνεται καὶ εἰς τὴν ἀλλοίωσιν, ἣτις ἐπῆλθεν εἰς τὸ Ποινικὸν δίκαιον τῆς Ρ.Ε. διὰ τῆς εἰσαγωγῆς θεσμῶν ὡς τῆς ἱεράς ἐξετάσεως, ἣτις τῷ ὄντι ἀποτελεῖ στίγμα διὰ τὴν στρατευομένην ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ Δύσει καὶ ἀποδεικνύει πόσον εἶχεν ἀλλοιωθῆ τὸ πνεῦμα τῆς ἀγάπης καὶ τῆς συγγνώμης καὶ τῆς ἀνοχῆς ἐν τῇ ἐκκοσμικωθεισῇ Ρ.Ε. τῆς περιόδου ταύτης. Εἰς οὐδὲν ὅμως πεδῖον τῆς διοργανώσεως τῆς Ρ.Ε. ἡ ἐκκοσμίκευσις ἐκυριάρχησεν τόσον ὅσον ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς οἰκονομικῆς διαχειρίσεως. Ὁ οἰκονομικὸς παράγων κατέστη ἡ δημιουργὸς αἰτία τῶν πλείστων ἐνεργειῶν τῆς διοικήσεως Ἐκκλησίας. Ἐκ τῶν βαρυτέρων κατηγοριῶν κατὰ τοῦ παπισμοῦ τῆς περιόδου ταύτης εἶναι καὶ ἐκεῖνη, καθ' ἣν οἱ Πάπαι ἐξέδιδον ὠρισμένους νόμους μὲ τὸν μοναδικὸν σκοπὸν, ὅπως δι' ἀντιπαροχῆς ὑπὸ τῶν πιστῶν χρηματικῶν ποσῶν ἀπαλλάξουν αὐτοὺς τῆς τηρησέως των!

3. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς σχέσεις τῆς Ρ.Ε. πρὸς τὴν Πολιτείαν διεπιστώθησαν οὐσιώδεις παρεκκλίσεις ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας. Παραθεωροῦσα ἡ Ρ.Ε. ὅτι ἡ βασιλεία τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ «οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου» ἐπεδίωξε τὴν διαδοχὴν τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας. Ἡ θεμελίωσις τοῦ παπικοῦ κράτους καὶ ἡ ἐπινόησις τῆς ψευδοκωνσταντινείου δωρεᾶς καὶ τῶν ψευδοἰσιδωρείων διατάξεων, τῆς μεγαλυτέρας δηλονότι πλαστογραφίας ἐν τῇ παγκοσμίῳ ἱστορίᾳ, συνιστοῦν τὰς κυριωτέρας σχετικῶς ἐνεργείας τοῦ Παπισμοῦ μέχρι τοῦ σχίσματος. Κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἐκκοσμικεύσεως ἡ Παπικὴ Ἐκκλησία ἐπεδίωξε καὶ πρὸς καιρὸν ἐπέτυχε τὴν ἀντικατάστασιν τοῦ καισαροπαπισμοῦ διὰ τοῦ παποκαισαρισμοῦ, ἥτοι τὴν ὑπαγωγὴν τοῦ πολιτειακοῦ Δικαίου εἰς τὸ Κανονικὸν καὶ τὴν ἔνταξιν τοῦ πολιτειακοῦ ὀργανισμοῦ εἰς τὸν ἐκκλησιαστικὸν ὑπὸ τὴν ὑπερτάτην ἀρχηγίαν τοῦ Πάπα, ὁ ὁποῖος ἐθεωρεῖτο ὑπεραυτοκράτωρ, ὁ δὲ αὐτοκράτωρ ἀντιπρόσωπος αὐτοῦ. Ἡ περὶ δύο ξιφῶν θεωρία, τῆς ὁποίας πρῶτος εἰσηγητὴς ὑπῆρξεν ὁ Πάπας Γελάσιος, εὔρε τὴν πλήρη ἐφαρμογὴν καὶ τελειώσιν τῆς κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἐκκοσμικεύσεως καὶ δὴ κατὰ τὸν 12ον καὶ 13ον αἰῶνα. Αἱ σχέσεις Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας προσέλαβον τὴν μορφήν τοῦ παποκαισαρισμοῦ,

ἦτοι τῆς ἀμέσου κυριαρχίας τῶν Παπῶν καὶ ἐπὶ τῶν ἐγκοσμίων ὑποθέσεων, δηλ. τῶν ἐμπιπτόντων εἰς τὴν ἀρμοδιότητα τοῦ Κράτους. (potestas directa in temporalia). Ἡ Ρ.Ε. κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἐκκοσμικεύσεως ἀπέβη νόθος ἐκκλησιαστικοπολιτικός ὄργανισμός, ἡ κυριώτερα ἐπιδιώξις τοῦ ὁποίου συνίστατο εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς κοσμοκρατορίας!

Αἱ οὐσιώδεις αὐται πηρεκκλίσεις τῆς Ρ.Ε. ἀπὸ τοῦ πνεύματος καὶ τῶν θεμελιωδῶν ἀρχῶν τοῦ πολιτεύματος τῆς ἀρχαίας καὶ ἀδαιρέτου Ἐκκλησίας προεκάλεσαν, ὡς ἀπεδείχθη, ἐντονωτάτας ἀντιδράσεις καὶ εἰς τοὺς κόλπους αὐτῆς ταύτης τῆς Ρ.Ε., αἱ συνέπειαι τῶν ὁποίων ἀπεδείχθησαν τραγικαὶ διὰ ἐνότητα τῆς στρατευομένης Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ. Οὐδέποτε καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Δύσει ἡ ἀπόλυτος κυριαρχία τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης ἐπὶ συμπάσης τῆς Ἐκκλησίας ὑπῆρξε τι τὸ αὐτονόητον. Αἱ πρὸς κυριαρχίαν προσπάθειαι τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης προσέκρουσαν πάντοτε εἰς ἰσχυροτάτας ἀντιδράσεις, ἡ ὑπερνίκησις τῶν ὁποίων ἀπῆρξε τὴν ὑπὸ τῶν Παπῶν Ρώμης καταβολὴν ὑπερανθρώπων προσπαθειῶν. Καὶ μέχρι μὲν τοῦ μεγάλου σχίσματος (1054) πρωταγωνιστῆς τοῦ κατὰ τῶν αὐθαιρεσιῶν τῶν ἐπισκόπων Ρώμης ἀγῶνος ἀνεδείχθη ἡ κατ' Ἀνατολᾶς Ὁρθόδοξος Καθολικὴ Ἐκκλησία καὶ δὴ οἱ προκαθήμενοι τοῦ θρόνου τῆς Κων/πόλεως. Ἀπὸ τοῦ σχίσματος καὶ ἐντεῦθεν ἰσχυρόταται ἀντιδράσεις ἐσημειώθησαν καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς κόλπους τῆς Ρ.Ε., ἀποκορύφωσιν τῶν ὁποίων ἀπετέλεσε ἡ μεταρρυθμίσις τοῦ Λουθήρου, ἥτις δὲν ἔθιξε μόνον, ὡς ἀπεδείχθη, τὴν ὀργανωτικὴν ἐνότητα τῆς Ρ.Ε., ἀλλὰ καὶ προὐκάλεσε μέγα χάσμα μεταξὺ τῆς Ρ.Ε. καὶ τῶν προτεσταντικῶν κοινοτήτων, ὡς πρὸς τὴν ἐρμηνείαν θεμελιωδῶν δογμάτων τῆς ἐν Χριστῷ ἀποκαλύψεως! Ἡ θρησκευτικὴ διαίρεσις τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης διὰ τῆς ἀποσχίσεως τῶν ὁπαδῶν τῆς μεταρρυθμίσεως ἀπετέλεσε βαρύτερον πληγῆμα κατὰ τῆς Ρ.Ε. μὲ ἀνυπολόγιστους συνεπείας διὰ τὴν θρησκευτικὴν καὶ πολιτιστικὴν ἐξέλιξιν οὐ μόνον τῆς Εὐρώπης, ἀλλὰ καὶ συμπάσης τῆς ἀνθρωπότητος. Ἐκτὸς ὅμως τῆς μεταρρυθμίσεως, ἥτις ὠδήγησεν εἰς τὴν θρησκευτικὴν διάσπασιν τῆς Δύσεως, πλείστοι προσπάθειαι κατεβλήθησαν, εἴτε ὑπὸ διακεκριμένων προσωπικοτήτων, εἴτε ὑπὸ ομάδων καὶ πνευματικῶν κινήσεων, ὡς τοῦ συνοδισμοῦ, τῶν μοναχικῶν ἐκκλησιαστικῶν τμημάτων, τοῦ γαλλικανισμοῦ, ἰανσενισμοῦ, φεμπρονιανισμοῦ κλπ., πρὸς ὑπερνίκησιν τῆς ἐκκοσμικεύσεως καὶ ἐπάνοδον εἰς τὴν κανονικὴν τάξιν τῆς ἀρχεγόνου Ἐκκλησίας. Ἡ διαπίστωσις αὕτη ἐνέχει μεγίστην σπουδαιότητα, διότι ἀποδεικνύεται πασιφανῶς, ὅτι ἡ ἐναντίωσις κατὰ τῆς παπικῆς ἀπολυταρχίας δὲν ἐξεδηλοῦτο ὡς ἀντίθεσις μόνον τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἀλλὰ καὶ διαπρεπῶν προσωπικοτήτων καὶ μεγάλων τμημάτων τοῦ πληρώματος αὐτῆς ταύτης τῆς Ρ.Ε. Συνεπῶς τὸ ἐπιχείρημα τῶν ρωμαιοκαθολικῶν, καθ' ὃ λόγοι πολιτικοὶ καὶ πολιτιστικοί, λόγοι ἀναφερόμενοι εἰς τὴν διάφορον ἰδιοσυγγρασίαν καὶ ψυχροσύνησιν τῶν λαῶν συνετέλεσαν εἰς τὸ σχίσμα Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως, πιθανὸν νὰ ἔχεται

ἀληθείας τινος, ἀλλὰ θὰ ἀπετέλει πλάνην βαρυτάτην ὁ τυχὸν περιορισμὸς εἰς τοὺς λόγους τούτους ἢ καὶ ἡ ἀναγνώρισις εἰς αὐτοὺς ἀποφασιστικοῦ χαρακτῆρος. Ἄλλως δὲν θὰ ἐνεφανίζοντο αἱ σφοδρόταται τῶ ὄντι ἀντιδράσεις καὶ ἐντὸς αὐτῆς ταύτης τῆς Ρ.Ε. Ἡ δημιουργὸς αἰτία τοῦ σχίσματος τῆς Ρ.Ε. ἀπὸ τῆς ἀρχαίας καὶ τῆς συνεχίσεως αὐτοῦ ἐντὸς αὐτῶν τῶν κόλπων τῆς Ρ.Ε., ὡς ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ἀναπτυχθέντων σαφῶς συνάγεται, εἶναι ἡ ὑπὸ τῶν Παπῶν παραθεώρησις τοῦ βαθυτέρου περιεχομένου τῆς καινῆς ἐντολῆς τῆς διακονούσης ἀγάπης καὶ ἡ ἀνεπιφύλακτος ἀποδοχὴ τοῦ ἀντιχριστιανικοῦ δόγματος τῆς ἀπολύτου κυριαρχίας καὶ ἐπιβολῆς. Διαπιστοῦται ἐναυθῆ τὸ αὐτὸ πνεῦμα τοῦ «μείζονα τῆς οἰκειίας φύσεως λαβεῖν ἔννοιαν καὶ ἰσοθεῖαν ἐλπίσαι» (ὡς παρατηρεῖ ἐπιγραμματικῶς ὁ ἱερός Χρυσόστομος διὰ τοὺς πρωτοπλάστους Ρ.Γ. 56,117), τὸ ὁποῖον τοὺς μὲν πρωτοπλάστους ὠδήγησεν εἰς τὴν πτώσιν, τοὺς δὲ Πάπας εἰς τὴν διαίρεσιν τοῦ ἐνιαίου καὶ ἀδιαίρετου τῆς Ἐκκλησίας ὀργανισμοῦ καὶ εἰς τὴν διὰ τοῦ παραμερισμοῦ τοῦ Κυρίου διεκδίκησιν ὑπ' αὐτῶν τῆς θέσεως τῆς ὀρατῆς κεφαλῆς τῆς οἰκουμενικῆς Ἐκκλησίας. Ἀκριβῶς δὲ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἔγκειται ὁ μέγας κινδυνος, ὁ ὁποῖος ἀπειλεῖ αὐτὴν ταύτην τὴν ὑπόστασιν τῆς Ἐκκλησίας, εἰς τὴν ἀνατροπὴν δηλονότι τῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἱεραρχίας τῶν ἀξιῶν διὰ τῆς προβολῆς τοῦ ἀνθρωπίνου παράγοντος εἰς βᾶρος τοῦ θείου.

Εἶναι μέγα εὐτύχημα, ὅτι αἱ σύγχρονοι κατευθύνσεις ἐν τῇ ἐπιστήμῃ τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου τῆς Ρ.Ε. χαρακτηρίζονται κυρίως ἐκ τῆς ἐπαναφορᾶς τοῦ ὅλου προβλήματος τῶν σχέσεων Ἐκκλησίας καὶ Δικαίου ἐπὶ τῆς ὀρθῆς αὐτοῦ βάσεως. Βεβαίως ὁ παπισμὸς ἐπέτυχεν διὰ τῆς Συνόδου του Βατικανοῦ (1869-70) τὴν ἀνακήρυξιν εἰς δόγμα τοῦ ἀλαθήτου τοῦ *ex cathedra* ἀποφανομένου Πάπα, καὶ τὴν θέσπισιν τοῦ πρωτείου ἐξουσίας αὐτοῦ, ἡ νομικὴ ἀποτύπωσις τοῦ ὁποῖου ἐπετεύχθη διὰ τῆς ἐκδόσεως καὶ δημοσιεύσεως τοῦ *Codicis Iuris Canonici* (1917-18). Ταυτοχρόνως ὁμοῦς διεπιστάθη ὅτι διὰ τῆς καταργήσεως τοῦ Παπικοῦ Κράτους καὶ τῆς προηγηθείσης *Säcularisation*, ὡς καὶ τῶν γενικωτέρων πνευματικῶν ἐξελίξεων, ἤρχετο μία νέα περίοδος χαρακτηριζομένη, τοῦτο μὲν ὑπὸ τῆς τάσεως πρὸς ὑπερνίκησιν τῆς ἐκκοσμικεύσεως τοῦ ὀργανισμοῦ τῆς Ρ.Ε., τοῦτο δὲ ὑπὸ τῆς στροφῆς πρὸς τὰς πνευματικὰς ἀξίας, αἵτινες καὶ συνιστοῦν τὸν ρυθμιστικὸν παράγοντα τῶν περαιτέρω κατευθύνσεων τοῦ Δικαίου τῆς Ρ.Ε., τῆς ἀμέσως πρὸ τῆς Συνόδου τοῦ Βατικανοῦ καὶ τῆς μετὰ ταῦτα περιόδου χαρακτηριζομένης διὰ τοῦ ὄρου «*Spiritualisierung*». Πρωταρχικῆ ἐπιδιώξις τῶν ἀπασχολουμένων περὶ τὸ πρόβλημα τῶν σχέσεων Ἐκκλησίας καὶ Δικαίου εἶναι σήμερον ἡ συσχέτισις τῆς ἐννοίας τοῦ Δικαίου πρὸς τὴν ἀληθῆ φύσιν τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ οὐσία τῆς καθόλου προσπαθείας τῶν ὁπαδῶν τῆς *Spiritualisierung* συνίσταται εἰς τὴν ὑπερνίκησιν τῆς ἐκκοσμικεύσεως καὶ τῆς μονοπλεύρου προβολῆς τῆς ὀρατῆς Ἐκκλησίας διὰ τῆς παρακάμψεως τῆς σχολαστικῆς θεολογίας καὶ τῆς ἀριστοτέ-

πανεθνῆ καὶ παγκόσμιον καὶ πανανθρώπινον, ἐν αὐτῇ δὲ «οὐκ ἐν Ἰουδαίῳ οὐδὲ Ἑλληνῷ», ἀλλὰ «πάντες εἷς» εἰσιν «ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ»¹. Ἐντεῦθεν ἐν αὐτῇ πάντες, «κἂν Ἑλληνες, κἂν βάρβαροι, κἂν Σκύθαι... κἂν ἄρχοντες, κἂν ἰδιῶται, πάντες, τῆς αὐτῆς ἡξίωται τιμῆς», κατὰ τὸν θεῖον Χρυσόστομον². Διότι πάντες διὰ τοῦ ἁγίου Βαπτίσματος ἐγένοντο ἰσάξια καὶ ἰσότημα μέλη ἐνὸς ἐνιαίου ζῶντος ὀργανισμοῦ, τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, ὅπερ εἶναι ἡ Ἐκκλησία· καὶ ἐντεῦθεν πάντες ἀδιακρίτως «μέλη ἐσμὲν τοῦ σώματος αὐτοῦ, ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ καὶ ἐκ τῶν ὀστέων αὐτοῦ»³. Ὁ οὐρανοβάμων Παῦλος, ὁ μέγιστος καὶ ἀπαράμιλλος οὗτος ἐκκλησιολόγος, ἐδίδαξεν, ὅτι ἡ Ἐκκλησία «ἐστὶ τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, τὸ πλήρωμα τοῦ πάντα ἐν πᾶσι πληρουμένου»⁴. Καὶ τοῦ ἐνὸς τούτου σώματος μέλη εἴμεθα πάντες ἡμεῖς οἱ Ὀρθόδοξοι καὶ ὡς Ἐκκλησίαι καὶ ὡς ἄτομα· «καὶ γὰρ ἐν ἐνὶ Πνεύματι ἡμεῖς πάντες εἰς ἓν σῶμα ἐβαπτίσθημεν, εἴτε Ἰουδαῖοι εἴτε Ἑλληνες, εἴτε δούλοι εἴτε ἐλεύθεροι, καὶ πάντες εἰς ἓν Πνεῦμα ἐποτίσθημεν»⁵. Τοιοῦτοτρόπως λοιπὸν, ὅπως τὸ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας «σῶμα ἐν ἐστὶ καὶ μέλη ἔχει πολλά», ἀλλὰ «πάντα τὰ μέλη τοῦ σώματος τοῦ ἐνός, πολλά ὄντα, ἓν ἐστὶ σῶμα»⁶, οὕτω καὶ αἱ ἐπὶ μέρους Ὀρθόδοξοι Ἐκκλησίαι, πλείονες οὖσαι, συναποτελοῦσι τὸ ἐν σῶμα τῆς Ὀρθοδοξίας. Ἐκ τῆς ἐννοίας λοιπὸν ταύτης τοῦ σώματος συνάγεται ἡ ἐσωτερικὴ ἐνότης τῆς ἐκ πλείονων Ἀυτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν συγκροτουμένης Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἡ δὲ ἐσωτερικὴ αὕτη ἐνότης, ἀπόλυτος οὖσα κατὰ τὴν θεόπνευστον Παύλειον διδασκαλίαν, ἐκδηλοῦται καὶ ἐξωτερικῶς ἐν τῇ κοινῇ ὀρθοδόξῳ πίστει, τῇ κοινῇ παραδόσει, τῇ κοινῇ λατρείᾳ, τῇ κοινῇ συνειδήσει καὶ εὐσεβείᾳ, καὶ τῇ καθόλου ἐκκλησιαστικῇ ζωῇ καὶ τοῖς ἰδιάζουσι θρησκευτικοῖς βιώμασι τῶν ἀπανταχοῦ Ὀρθοδόξων.

Πιστεύομεν, ὅτι τὴν ἀπόλυτον ταύτην ἐσωτερικὴν ἐνότητα τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐξέφρασεν ἡ ἄορι λήξασα Πανορθόδοξος Διάσκεψις τῆς Ῥόδου, ἣτις κατήρξατο τῆς προπαρασκευῆς τοῦ ἔργου τῆς Πανορθοδόξου Προσυνόδου. Ἀκόμη θὰ ἠδύνατο νὰ χαρακτηρισθῇ ἡ Διάσκεψις αὕτη καὶ ὡς ἀποτελοῦσα ἔμπρακτον οἰονεὶ διάφρεσιν τῶν ἰσχυρισμῶν ἐνίων προκατειλημμένων ἢ μισαλλοδόξων ἢ μὴ γινωσκόντων καλῶς τὴν Ὀρθοδοξίαν δυτικῶν θεολόγων, ἀπὸ τοῦ διαμαρτυρομένου Α. Harnack μέχρι τοῦ συγχρόνου ῥωμαιοκαθολικοῦ C. Boyer, οἵτινες ποικιλοτρόπως ἠδίκησαν αὐτήν, μέχρι τοῦ σημείου ὥστε τινὲς ἐξ αὐτῶν ἀπεπειράθησαν νὰ τὴν παραστήσωσι καὶ ὡς ἐν στασιμότητι ἢ ἀπολιθώσει ἢ ἀπονεκρώσει περιπεσοῦσαν. Ἄλλ' ὅμως,

1. Γαλ. 3,28.

2. Ἰωάννου Χρυσόστομον, Εἰς Ἰωάν. ὁμιλ. 10,2. Migne P.G. 59,75.

3. Ἐφεσ. 5,30.

4. Ἐφεσ. 1,23.

5. Α' Κορ. 12,13.

6. Α' Κορ. 12,12.

χάριτι θεία, ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ζῆ καὶ «αὔξει τὴν αὔξησιν τοῦ Θεοῦ»¹, καὶ δρᾷ ἐκπληροῦσα τὴν ἐγκόσμιον σωτηριώδη ἀποστολὴν της, οὔσα χθὲς καὶ σήμερον ἢ αὐτή, κατὰ τε τοὺς ὀκτὼ πρώτους αἰῶνας καὶ κατὰ τοὺς μετέπειτα μέχρι σήμερον, καὶ δὴ καὶ κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα τοῦ Ἑσυχασμοῦ καὶ τῶν ὑπὲρ αὐτοῦ Συνόδων, καὶ κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα τῶν γνωστῶν ἐξ ἀντιμεταρρυθμιστικῶν Συνόδων, καὶ κατὰ τὸν Κ' αἰῶνα τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως καὶ τῶν προμνημονευθεισῶν Πανορθόδοξων Διασκέψεων ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1923, ἐν Ἀγίῳ Ὁρει τῷ 1930 καὶ ἐν Ῥόδῳ τῷ 1961, (μετὰ τοῦ Α' Συνεδρίου τῆς Ὁρθόδοξου Θεολογίας ἐν Ἀθήναις τῷ 1936), ἐτοίμη πάντοτε νὰ μεταδώσῃ ἐκ τοῦ ἰδίου ἀκένωτου θησαυροῦ τῆς ἀρχαιοπαράδοτου Ὁρθόδοξου Πίστεως καὶ Παραδόσεως καὶ εἰς τὰς δύο ἄλλας μεγάλας Ἐκκλησίας τῆς Δύσεως, ἐν μέσῳ τῶν ὁποίων ἀκριβῶς ἴστανται, ἀποτελοῦσα τὴν «γέφυρα» Ἐκκλησίας. Αἱ ἀνωτέρω δὲ προκαταρκτικαὶ Διασκέψεις αὐτῆς ἐλπίζομεν ὅτι θὰ ὀδηγήσωσι, τοῦ Κυρίου ἐδοκοῦντος, εἰς μείζονας Ὁρθόδοξους Συνόδους, αἱ ὁποῖαι καὶ θὰ ἀποφανθῶσιν ἀθθεντικῶς ἐπὶ τῶν ἀπὸ μακροῦ συσσωρευθέντων μεγάλων διορθόδοξων καὶ διεκκλησιαστικῶν ζητημάτων. Ἰδιαίτατα δὲ ἐλπίζομεν καὶ εὐχόμεθα, ὅπως δαφιλεῖς εἶναι οἱ καρποὶ τῆς παρούσης Διασκέψεως καὶ ὅπως αἱ ἀποφάσεις αὐτῆς ταχέως ἀξιοποιηθῶσι καὶ μετονηθῶσιν ὑπὸ τῶν ἐπὶ μέρους ἀγιωτάτων Πατριαρχικῶν καὶ Ἀποκεφάλων Ὁρθόδοξων Ἐκκλησιῶν εἰς πρᾶξιν καὶ ἱστορίαν, ὥστε ὄντως νὰ ἀποτελέσῃ αὕτη σταθμὸν ἱστορικῶν ἐν τῇ ζωῇ καὶ τῇ ἱστορικῇ ἀνελίξει καὶ τῇ πρὸς τὰ πρόσω πορεία τῆς κατ' ἀνατολὰς μιᾶς, ἀγίας, καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας.

Καὶ μὲ αὐτὴν τὴν οὐ κατασχόνουσαν ἐλπίδα ἡ Ὁρθόδοξος Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν χαιρετίζει ἐδλαβῶς τὴν ἐν μέσῳ αὐτῆς παρουσίαν πάντων ὑμῶν, τῶν «ἐκ δυσμῶν καὶ βορρᾶ καὶ θαλάσσης καὶ ἐώας» προσελθόντων εἰς τὸν ἱερὸν τοῦτον τόπον, τὸν ὁποῖον ἔχουσι καθαγιασέει οἱ πόδες τοῦ μεγάλου τῶν ἔθνῶν Ἀποστόλου Παύλου, καὶ συγχαίρει ὑμῖν διὰ τὸ ἐπιτελεσθῆν ἐν Ῥόδῳ βαρυσήμαντον ἔργον καὶ τὴν δι' αὐτοῦ προβολὴν τῆς Ὁρθοδοξίας εἰς παγχριστιανικὴν καὶ παγκόσμιον κλίμακα»*.

1. Κολ. 2,19.

* Παραθέτομεν ἐνταῦθα καὶ γερμανικὴν μετάφρασιν τῆς ἀνωτέρω Προσφωνήσεως :

Begrüßungsansprache des Dekans der Theologischen Fakultät der Universität Athen, Prof. Dr. Johannes Karmiris, gehalten, anlässlich eines zu Ehren der Mitglieder des auf Rhodos abgehaltenen Panorthodoxen Kongresses seitens der Fakultät am 3. Oktober 1961 gegebenen Essens.

«Mit Freuden heisst Sie, werteste Vertreter der heiligsten Orthodoxen Kirchen, sowie Sie, unsere Gäste und Brüder in Christo aus Orient und Okzident, die Sie die berühmte Stadt Athen aufgesucht haben, die Theologische Fakultät der Uni-

ἡ ἀλήθεια σφίξει καὶ μόνον δι' αὐτῆς εἶναι δυνατὴ ἡ Ἑνωσις τῶν Ἐκκλησιῶν. Ἀκριβῶς τῆς ἀληθείας ταύτης ἐλπιδοφόροι ἐκπρόσωποι ὑπῆρξαν καὶ εἶναι οἱ ὁπαδοὶ τῶν συγχρόνων κατευθύνσεων ἐν τῇ Θεολογίᾳ τῆς Ρ.Ε. Ὅθεν βαθυτάτη εἶναι ἡ εὐχὴ πάντων τῶν ποθούντων τὴν ἐπίσπευσιν τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν ἡ «Una Sacta» θὰ ἀποβῆ πραγματικότης ἐπὶ τῆς γῆς, ὅπως ὁ Κύριος τῶν Φώτων εὐλογῆσῃ καὶ τελειώσῃ τὴν προσπάθειαν τῶν ἐρευνητῶν ἐκείνων τῆς Ρ.Ε., ὅστινες ἀναζητοῦν πράγματι τὴν ἀλήθειαν καὶ ἀγωνίζονται διὰ τὴν ὑπαγωγὴν πάντων ὑπὸ τὴν διακυβέρνησιν τοῦ Ἀρχιποίμενος Χριστοῦ, ἵνα πάντες «ᾧσιν ἓν», ἵνα ᾗ «τὰ πάντα καὶ ἐν πᾶσι Χριστός».